

ZABYTEK ZADBANY

AD

2017

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

ZABYTEK ZADBANY

AD

2017

Warszawa 2017

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

ZABYTEK ZADBANY A.D. 2017

Copyright©Narodowy Instytut Dziedzictwa 2017

Tekst: Joanna Piotrowska

Redaktor prowadzący: Iwona Liżewska
Redakcja językowa i korekta: Monika Buraczyńska
Korekta: Magdalena Mastykarz

Projekt graficzny: Janusz Pilecki
Skład i łamanie: WZORCOWNIA Katarzyna Pilecka | wzorcownia-art.pl

Fotografie na okładce:

Pałac, obecnie siedziba Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych w Kościelcu, wyróżniony w kategorii adaptacji obiektów zabytkowych – widok ogólny i detal dekoracji sztukatorsko-malarskich wnętrza (Fot. T. Łuczak, NID OT Poznań)

Wydawca:
Narodowy Instytut Dziedzictwa
ul. Kopernika 36/40, 00-924 Warszawa
tel. 22 826 02 39 | info@nid.pl
www.nid.pl

Druk: Drukarnia Media | Będzin

Nakład: 600 egz.

ISBN: 978-83-63260-91-0

Spis treści

04	ZABYTEK ZADBANY. DLA WSZYSTKICH I NA ZAWSZE
06	KONKURS „ZABYTEK ZADBANY”
11	KATEGORIA SPECJALNA: WŁAŚCIWE UŻYTKOWANIE I STAŁA OPIEKA NAD ZABYTKIEM
12	Laureat: Kaplica zamkowa Trójcy Świętej w Lublinie
19	UTRWALENIE WARTOŚCI ZABYTKOWEJ OBIEKTU
20	Laureat: Zespół kościoła zamkowego Najświętszej Marii Panny w Malborku
26	Wyróżnienie: Kaplica zamkowa Świętego Tomasza Becketa w Raciborzu
32	Wyróżnienie: Dawne kolegium jezuickie, obecnie siedziba Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Kłodzku
38	Wyróżnienie: Pałac w Rogalinie
45	REWALORYZACJA PRZESTRZENI KULTUROWEJ I KRAJOBRAZU
46	Laureat: Zespół pałacowo-parkowy w Dobrzycy
52	Wyróżnienie: Zespół pałacowo-parkowy w Patrykozach
58	Wyróżnienie: Dawny zespół klasztorny karmelitów bosych w Zagórz
64	Wyróżnienie: Zespół Twierdzy Przemyśl – reprezentatywne elementy systemu warownego
71	ADAPTACJA OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH
72	Laureat: Skrzydło zamku książąt pomorskich, obecnie Centrum Konferencyjne ZAMEK w Szczecinku
78	Wyróżnienie: Pałac, obecnie siedziba Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych w Kościelcu
84	Wyróżnienie: Dawny żydowski dom przedpogrzebowy, obecnie Dom Pamięci Żydów Górnośląskich – Oddział Muzeum w Gliwicach
90	Wyróżnienie: Dawny kościół ewangelicki, obecnie Skarbiec Kultury Europejskiej w Barczewie
97	ARCHITEKTURA I BUDOWNICTWO DREWNIANE
98	Laureat: Drewniany dom w Zborowskim
105	ARCHITEKTURA PRZEMYSŁOWA I BUDOWNICTWO INŻYNIERYJNE
106	Laureat: Dworzec kolejowy Wieliczka Park
112	Wyróżnienie: Dawna łaźnia łańcuskowa kopalni „Królowa Luiza”, obecnie obiekt muzealno-turystyczny kompleksu „Sztolnia Królowa Luiza” w Zabrze
118	Wyróżnienie: Wiadukt kolejowy nad ulicą Władysława Kunickiego w Lublinie

ZABYTEK ZADBANY. DLA WSZYSTKICH I NA ZAWSZE

Konkursy mają różne nazwy. Ten ma długą i piękną tradycję oraz – jak to często bywa – skromny, lapidarny tytuł: „Zabytek Zadbany”. Co to oznacza? Jak należy odczytać ten termin?

Zabytek zadbany to inaczej zabytek uratowany, przywrócony do życia, z nową użyteczną funkcją służącą jego mieszkańcom i lokalnej społeczności. Zabytek zadbany to także suma wysiłków opiekunów – właścicieli i zarządców zabytkowych obiektów, to mozolny proces kreślenia projektów, uzyskiwania zgód, zbierania funduszy, a potem poddawania się dyscyplinie prac, jaką narzuca nam zabytkowy obiekt.

Zabytki są wymagające. Nie znoszą plastikowych okien, cementowych tynków, syntetycznych dachówek, prefabrykatów z supermarketów, agresywnego oświetlenia. Ale jeśli te kaprysy zabytków spełnimy – możemy zobaczyć cały ich urok i piękno. Bywa także, że zabytki odsłaniają najgłębiej skrywane tajemnice: ukryte pod grubą warstwą tynku unikalne polichromie, podziemia z oryginalnymi sklepieniami albo klimatyczne piwnice, które ktoś dawno zasypał, a potem wszyscy o nich zapomnieli. Uratowane z ruiny zabytki to nie zawsze pałace, dwory i kościoły. Zabytkami są też miejskie jatki z czerwonej cegły, stara apteka, budynek piekarni albo pierwsza elektrownia miejska, dzięki której w tysiącach mieszkań po raz pierwszy rozbłysło płaskie i równe światło żarówki.

Pamięć ludzka jest ułomna. Ginie pod naporem różnych form nowoczesności, potocznych wyobrażeń i chaosu. Pamięć potrzebuje przewodnika. Stąd narodził się pomysł, że pewne wytwory i artefakty ludzkości zachować trzeba na zawsze dla następnych pokoleń.

Każda edycja „Zabytku Zadbanego” ma swój charakter. W roku 2016 nagrodziliśmy modernistyczną, pięknie odrestaurowaną bryłę dawnego Dworca Morskiego, starą żrebięciarnię w Wąsowie, wodociągową wieżę ciśnień w Koźuchowie i wiele innych obiektów, spośród których znaczna część zyskała nowe funkcje: muzealne, biblioteczne, gastronomiczne.

Laureatami „Zabytku Zadbanego” w 2017 roku zostały: kościół Najświętszej Marii Panny w zespole zamkowym w Malborku, zespół pałacowo-parkowy w Dobrzycy, skrzydło zamku książęcego, obecnie Centrum Konferencyjne ZAMEK w Szczecinku, dom – nazywany wytwórnią fajek – w Zborowskim, dworzec kolejowy Wieliczka Park. Wyróżnienia otrzymały zespoły pałacowo-parkowe w Rogalinie, Kościelcu oraz Patrykozach.

Żeby zrozumieć sens nagradzania rezydencji pałacowych, musimy na chwilę odejść od fachowej terminologii („założenia pałacowo-parkowe”). Obiekty te bowiem stanowią całe rozdziały skomplikowanej historii Polski, są też świadectwem siły oddziaływania, smaku estetycznego i stylu europejskiej elity. Część wspomnianych obiektów uzyskała nową funkcję. Podarowany przez rodzinę Raczyńskich pałac w Rogalinie jest obecnie oddziałem Muzeum Narodowego, w pałacu w Kościelcu znalazła miejsce szkoła plastyczna, pałac w Patrykozach został odrestaurowany dzięki nakładom finansowym nowych właścicieli i pełni dzisiaj funkcję prywatnej rezydencji.

Chciałabym przy tej okazji zwrócić szczególną uwagę na kwestię prywatnych posiadaczy zabytków. Państwo nie może objąć opieką wszystkich obiektów wpisanych do rejestru i utworzyć w nich muzeów. Państwo powinno nagradzać, przynajmniej symbolicznie, tych właścicieli, którzy – nie szczędząc ogromnych nakładów finansowych – doprowadzają zabytkowe obiekty do stanu dawnej świetności.

W tej edycji konkursu po raz pierwszy przyznano nagrodę w nowej kategorii specjalnej: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem. Otrzymał ją zarządca kaplicy Świętej Trójcy na zamku w Lublinie – za wieloletnie, systematyczne prace konserwatorskie.

O każdym z tych obiektów można napisać grubą książkę, która będzie zawierała, w zależności od zainteresowań piszącego, informacje o stylach architektonicznych, życiu społecznym, polityce i gospodarce. I każda z tych książek powinna być poprzedzona podziękowaniami – dla zarządców oraz właścicieli zabytków, którzy dbają o nie i przywracają im dawny blask.

Bo „Zabytek Zadbany” to przede wszystkim ludzie kochający zabytki. Nagroda za ich osobisty wkład w pielęgnowanie historii i naszego dziedzictwa. Dziedzictwa dla wszystkich i na zawsze.

dr hab. prof. IH PAN Magdalena Gawin

Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Kultury
i Dziedzictwa Narodowego
Generalny Konserwator Zabytków

KONKURS „ZABYTEK ZADBANY”

Zabytki włączone z poszanowaniem w warunki współczesnego życia stają się ważnym świadectwem naszego podejścia do przeszłości. Konkurs „Zabytek Zadbany” adresowany jest do tych właścicieli, posiadaczy i zarządców obiektów zabytkowych, którzy działają we właściwy sposób na rzecz ich zachowania i utrzymania.

Cykliczny konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków ma na celu wyróżnienie sprawowanej wzorowo opieki nad zabytkami – realizowanej poprzez prace badawcze, konserwatorskie, adaptacyjne i rewitalizacyjne – oraz upowszechnianie i promocję jej wyników.

Co roku w konkursie bierze udział kilkadziesiąt zabytków z całego kraju – założenia dworskie i pałacowe, obiekty użyteczności publicznej, dziedzictwa inżynierskiego czy architektury drewnianej. Zgłaszają je samorządy, instytucje, muzea, przedsiębiorstwa, właściciele prywatni. Nagradzane zabytki stanowią zbiór obiektów bardzo różnorodnych w skali, przeznaczeniu, stylu i charakterze. Zbiór ten powiększa się co roku o kolejnych laureatów i wyróżnionych, a konkursowa tablica z błękitną tarczą i nazwą „Zabytek Zadbany” identyfikuje kolejne budynki, budowle oraz ich zespoły, które wyróżniają się wysokim poziomem przeprowadzonych prac konserwatorskich i rewaloryzacyjnych.

Konkurs ma charakter otwarty. Zgłoszeń obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości mogą dokonywać ich właściciele, posiadacze i zarządcy, a także wojewódzcy konserwatorzy zabytków i osoby przez nich upoważnione – kierownicy delegatur wojewódzkich urzędów ochrony zabytków oraz konserwatorzy samorządowi. Procedury konkursowe prowadzi Narodowy Instytut Dziedzictwa, sekretariat konkursu znajduje się w Oddziale Terenowym NID w Olsztynie.

Zgłoszenia do konkursu „Zabytek Zadbany” można składać w następujących kategoriach:

- utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
- rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),
- adaptacja obiektów zabytkowych,
- architektura i budownictwo drewniane,
- architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne,
- kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

W pierwszych pięciu kategoriach konkursowych oceniane są prace ukończone w czasie pięciu lat poprzedzających rok złożenia wniosku. W kategorii specjalnej właściwego użytkowania i stałej opieki nad zabytkiem ocenie podlegają długotrwałe (co najmniej dziesięcioletnie) działania, w których szczególną uwagę zwraca się na systematyczność i stałe zaangażowanie w opiece nad zabytkiem.

Regulamin konkursu i karta zgłoszeniowa dostępne są na stronie internetowej: www.nid.pl, w zakładce: Dla właścicieli i zarządców.

Konkurs ogłaszany jest na początku stycznia, wnioski należy składać do 31 stycznia. Obiekty zakwalifikowane pod względem formalnym poddawane są ocenie merytorycznej specjalistów z poszczególnych oddziałów terenowych NID. Ostateczną decyzję oceniającą poziom zgłoszonych realizacji konserwatorskich podejmuje jury konkursu. W każdej z kategorii nominuje ono cztery obiekty (lub mniej), spośród których jeden uzyskuje tytuł laureata, trzy pozostałe – wyróżnienia. W kategorii specjalnej wskazuje się jeden obiekt otrzymujący tytuł laureata (bez wyróżnień).

Ogłoszenie wyników konkursu ma miejsce w czasie ogólnopolskich obchodów Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków (18 kwietnia) odbywających się pod patronatem Generalnego Konserwatora Zabytków.

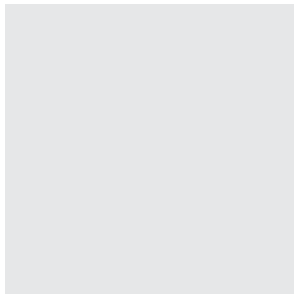
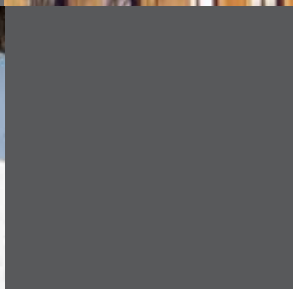
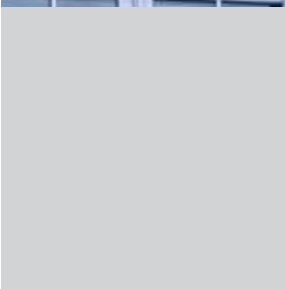
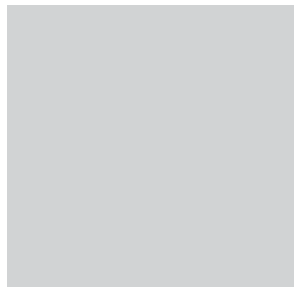
W 2017 roku w konkursie „Zabytek Zadbany” oceniano 94 zabytki z 15 województw. Właściciele, użytkownicy i zarządcy zabytków odbierali nagrody i wyróżnienia w czasie kwietniowych obchodów MDOZ w Opera Nova w Bydgoszczy z rąk Magdaleny Gawin, Generalnego Konserwatora Zabytków.

JURY KONKURSU

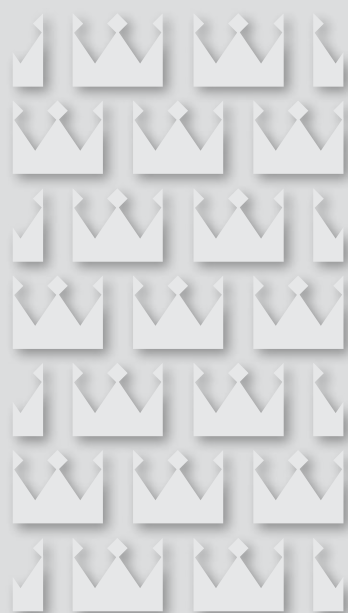
- Ewa Bortkiewicz | dyrektor Departamentu Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- Mariusz Czuba | zastępca dyrektora Narodowego Instytutu Dziedzictwa
- dr Małgorzata Gwiazdowska | Miejski Konserwator Zabytków w Szczecinie, reprezentant środowiska samorządowych służb konserwatorskich
- dr inż. arch. Jan Janczykowski | Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków, reprezentant państwowej służby konserwatorskiej
- dr Adam Jankiewicz | członek zarządu Stowarzyszenia Wspólnota Kulturowa „Borussia” w Olsztynie, członek rady nadzorczej Fundacji „Dziedzictwo Nasze” w Węgorzewie; przedstawiciel środowiska organizacji pozarządowych (przewodniczący jury)
- prof. dr hab. Andrzej Koss | dyrektor Międzyuczelnianego Instytutu Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, przedstawiciel środowiska konserwatorskiego i akademickiego (wiceprzewodniczący jury)

20
17

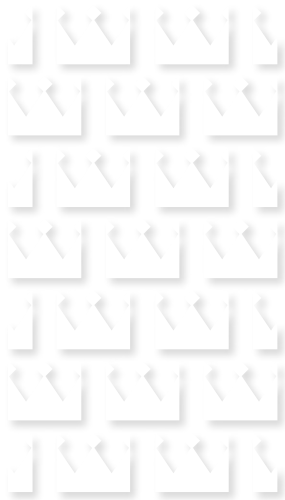

Kaplica zamkowa Trójcy Świętej w Lublinie – laureat kategorii specjalnej: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem | Fot. P. Maciuk, ML w Lublinie

kategoria
specjalna:
właściwe
użytkowanie
i stała opieka
nad zabytkiem

ZABYTEK
ZADBANY
2017

LAUREAT

KAPLICA ZAMKOWA TRÓJCY ŚWIĘTEJ W LUBLINIE

Lublin, ul. Zamkowa 9
właściciel: Muzeum Lubelskie w Lublinie

NAGRODĘ przyznano za wieloletnie, systematyczne i konsekwentne prowadzenie działań konserwatorskich oraz rewaloryzacyjnych zabytku o unikalnej wartości, obejmujących nie tylko wnętrza kaplicy, ale też jej formę zewnętrzną. Uznanie zdobyła także odrębna wystawa poświęcona historii działań konserwatorskich, na bieżąco aktualizowana, która jest stałym elementem ekspozycji zabytku i ma istotny walor dydaktyczny.

Kaplica Trójcy Świętej na wzgórzu zamku lubelskiego to unikatowy w skali europejskiej zabytek łączący zachodnią i wschodnią tradycję artystyczną: gotycką strukturę architektoniczną i malowidła ściennie wykonane w fundacji Władysława Jagiełły przez artystów kręgu sztuki bizantyńsko-ruskiej. Freski zostały ukończone w 1418 roku. Są najobszerniejszym zachowanym zespołem malarskim spośród czerpiących z tradycji wschodniej fundacji artystycznych króla i jego następcy – Kazimierza Jagiellończyka.

Połączenie architektury gotyckiej z malarstwem z kręgu ortodoksji wschodniej nie było zapewne jedynie wyborem estetycznym. Rozległe ziemie ruskie Wielkiego Księstwa Litewskiego były prawosławne i Jagiellonowie być może widzieli w takim połączeniu postulat jedności państwowej i kościelnej. Dekorowana freskami kaplica była świadkiem mszy po zaprzysiężeniu przez Zygmunta Augusta, ostatniego z dynastii, aktu unii lubelskiej, unii realnej Litwy i Korony.

W latach 1824–1826 na miejscu zamku wybudowano neogotycki gmach przeznaczony na więzienie. Kaplica stała się kaplicą więzienną, a jej wnętrze pokryto pobiałą. Pod koniec XIX wieku malarz Józef Smoliński odsłonił fragment malowideł. Stało się to początkiem kolejnych odkrywek i prac konserwatorskich, prowadzonych przez różnorodnych wykonawców i ich zespoły w latach 1902–1914, 1917–1918, 1919–1923.

W 1954 roku zlikwidowano więzienie. Od tego czasu zabytkiem opiekuje się Muzeum Lubelskie. Pierwsze prace budowlane i konserwatorskie, wraz z odsłonięciem wątku ceglanego elewacji kaplicy, miały miejsce w latach 1954–1959. W latach 60. XX wieku wprowadzono instalację elektryczną i grzewczą oraz poddano konserwacji drewnianą emporę zachodnią. Rozpo-

częta w 1974 roku pełna konserwacja wnętrza kaplicy wraz z malowidłami trwała aż do roku 1997, kiedy to udostępniono ją zwiedzającym. Kolejne prace remontowe i konserwatorskie, przeprowadzone w latach 2007–2016, objęły strukturę budowlaną – wzmocnienie strukturalne fundamentów i sklepienia nad prezbiterium, konieczne ze względu na spękania generowane przez warunki gruntowe (partie sklepienne związane bezinwazyjnie przez nałożenie do strony dachu taśm z włókien węglowych). Scalono uszkodzone warstwy malarskie. Wprowadzono także system monitoringu dalszych możliwych odkształceń murów. Kompleksowym pracom poddano ceglane elewacje kaplicy wraz z detalem kamieniarskim oraz kutymi kratami okiennymi. W związku z koniecznością zapewnienia odpowiednich warunków udostępniania i ekspozycji zabytku wyprowadzono z wnętrza kaplicy system klimatyzacji i zainstalowano nowe oświetlenie malowideł. Po pracach konserwatorskich i adaptacyjnych pomieszczenia pod kaplicą, do tej pory nieudostępniane, przeznaczono na lapidarium, gdzie zgromadzono detale architektoniczne odkryte na terenie starego miasta i wzgórza zamkowego. W trakcie badań georadarowych wskazano dalsze pomieszczenie krypty; planowane jest przebadanie obiektu.

Kompleksowe prace przeprowadzone na podstawie interdyscyplinarnych badań konserwatorskich pozwalają zachować i wyeksponować wartości zabytkowe kaplicy, zarówno jej strukturę architektoniczną, jak i bezcenną dekorację malarską.

1. Elewacja zachodnia kaplicy | Fot. M. Keller
 2. Południowa elewacja prezbiterium | Fot. M. Keller
 3-4. Renesansowa kamieniarka | Fot. M. Keller
 5. Przyziemie przed podjęciem prac przy realizacji lapidarium | Fot. Archiwum ML w Lublinie

9

6. Widok ogólny od strony północno-zachodniej |
Fot. M. Keller

7. Wnętrze – widok ku emporze zachodniej |
Fot. R. Zwierzchowski, NID OT Lublin

8. Lapidarium | Archiwum ML w Lublinie

9. Widok wnętrza nawy i prezbiterium |
Fot. P. Maciuk, ML w Lublinie

10. Lico ceglane i kamieniarka elewacji zachodniej |
Fot. R. Zwierzchowski, NID OT Lublin

11. Inskrypcja fundacyjna na ścianie tęczowej |
Fot. R. Zwierzchowski, NID OT Lublin

12. „Naigrawanie” oraz „Ustawienie krzyża i odmowa picia
wina z żółcią” | Fot. P. Maciuk, ML w Lublinie

13. Sklepienie prezbiterium |
Fot. R. Zwierzchowski, NID OT Lublin

10

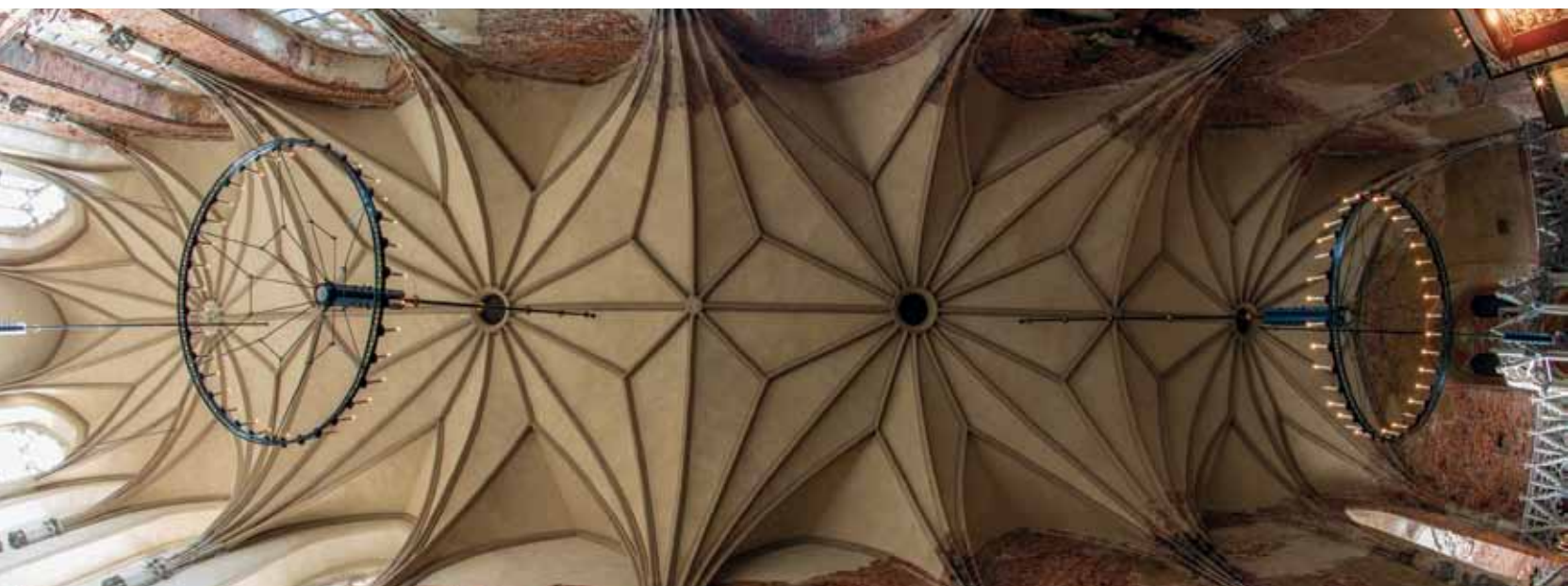
11

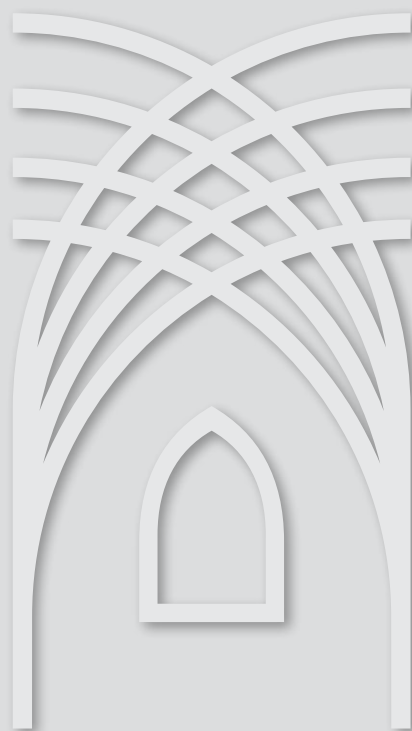
12

13

Kościół Najświętszej Marii Panny na zamku w Malborku – laureat kategorii: utrwalenie wartości zabytkowej obiektu | Fot. D. Kwiecień

utrwalenie
wartości
zabytkowej
obiektu

ZABYTEK
ZADBANY
2017

LAUREAT

**ZESPÓŁ KOŚCIOŁA ZAMKOWEGO NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY
W MALBORKU**

woj. pomorskie, Malbork, ul. Starościńska 1
właściciel: Muzeum Zamkowe w Malborku

NAGRODĘ przyznano za kompleksowe prace konserwatorsko-restauratorskie, oparte na wnikliwych badaniach, przeprowadzone z maksymalnym poszanowaniem substancji zabytkowej. Prace zostały zrealizowane zgodnie z najwyższymi standardami w obiekcie zdegradowanym w czasie II wojny światowej i stanowią zwieńczenie wieloletnich działań polskich konserwatorów.

Gotycki kościół zamkowy Najświętszej Marii Panny stanowi część północnego skrzydła Zamku Wysokiego, powstałego w latach około 1275–1282. Został powiększony w XIV wieku, kiedy zamek uzyskał rangę stołeczną (pozostawiamy na boku kąśliwe uwagi bohaterów Sienkiewicza wytykających braciom zakonny niewielką skalę świątyni...). Na zewnątrz, w niszy na osi prezbiterium kościoła, umieszczono ośmiometrowy posąg Matki Boskiej z Dzieciątkiem, patronki zakonu. Rzeźba ze sztucznego kamienia, najpierw polichromowana, po 1380 roku uzyskała opracowanie barwne w technice mozaiki. W kondygnacji pod kościołem powstała kaplica Świętej Anny, przeznaczona na miejsce wiecznego spoczynku wielkich mistrzów.

Aż do końca II wojny światowej struktura architektoniczna kościoła pozostawała w kształcie zasadniczo niezmienionym od średniowiecza. W 1945 roku umocniony zamek był miejscem walk wojsk niemieckich i Armii Czerwonej. W ich wyniku runęły mury prezbiterium, dach i sklepienia; poważnie ucierpiały lica ścian, gotycki detal architektoniczny i wystrój rzeźbiarski. Bryła kościoła została odbudowana w latach 70. XX wieku, zabezpieczono wnętrze. Czytelna dewastacja, odcięte sępy sklepień i żelbetowy, nagi strop unaoczniały brutalność wojny. Od czasu odbudowy trwała wieloletnia dyskusja nad założeniami i formą dalszych prac. Działania nabrały tempa w XXI wieku. Wykonano kompleksowe badania architektoniczne, stratygraficzne i technologiczne oraz nowoczesne pomiary inwentaryzacyjne, które posłużyły do przygotowania koncepcji prac konserwatorskich, renowacyjnych i rekonstrukcyjnych, zrealizowanych w latach 2014–2016.

We wnętrzu kościoła odbudowano sklepienie, posługując się tradycyjną technologią konstrukcji na krążynach, łącząc nową strukturę z zachowanymi profilami sępywów. Sklepienie wraz z powojennymi murami prezbiterium

pokryto równomiernie cienkowarstwowym tynkiem, natomiast mury historyczne, z czytelnymi uszkodzeniami tynków, malatur, detalu i dekoracji plastycznej, poddano konserwacji zachowawczej (wraz z przywróconymi fragmentami pierwotnej dekoracji architektonicznej). Dwojakié podejście pozwala wyodrębnić wartości współtworzące wyraz wnętrza – autentyzm substancji świadczącej o zniszczeniach wojennych i rekonstrukcję ważnej gotyckiej formy. W przypadku empory zachodniej zachowane elementy także poddano konserwacji zachowawczej, pozostałe części zostały zrekonstruowane w pełnej formie. Wprowadzono nowe, neutralne szklenie witrażowe, oświetlenie i system iluminacji wnętrza oraz posadzkę kamienną. Wyeksponowano w niej fragmenty historycznej posadzki z czasów Conrada Steinbrechta, twórcy XIX-wiecznej koncepcji rewaloryzacji zamku.

Prace konserwatorskie objęły także elewacje zewnętrzne kościoła. Uwzględniając wagę ideową i estetyczną dawnego monumentalnego dzieła rzeźbiarskiego zrekonstruowano – z wykorzystaniem zachowanych fragmentów i w tradycyjnej technologii – figurę Marii na zewnętrznej elewacji chóru.

W kaplicy Świętej Anny przywrócono wyprawy tynkarskie i aranżację kolorystyczną żeber sklepiennych, odtworzono mensę ołtarzową. Odnaleziono kryptę z pochówkami nowożytnymi; w jej miejscu wymurowano nową dla ponownego pochówku. Kryptę wielkich mistrzów przeszklono i podświetlono.

1

2

3

1. Prezbiterium kościoła zamkowego |
Fot. B. i L. Okońscy
2. Wnętrze kościoła NMP – widok ku zachodowi |
Fot. B. i L. Okońscy
3. Zachowany spływ sklepienia |
Fot. B. i L. Okońscy
- 4-5. Detal architektoniczny w kaplicy Świętej Anny |
Fot. B. i L. Okońscy
6. Północno-wschodnia elewacja zewnętrzna |
Fot. B. i L. Okońscy
7. Prace archeologiczne w krypcie kaplicy Świętej
Anny | Fot. B. i L. Okońscy

4

5

6

7

8

9

8. Widok ogólny – w niszy prezbiterium widoczny posąg Matki Boskiej z Dzieciątkiem | Fot. D. Kwiecień
9–11. Lica ścian i dekoracja rzeźbiarska w kościele NMP | Fot. D. Kwiecień

10

11

12

13

14

15

12. Wnętrze kościoła NMP – widok ku prezbiterium | Fot. D. Kwiecień
 13. Detal architektoniczny w kaplicy Świętej Anny | Fot. B. i L. Okońscy
 14. Empora zachodnia i sklepienie kościoła NMP | Fot. B. i L. Okońscy
 15. Kaplica Świętej Anny | Fot. B. i L. Okońscy

WYRÓŻNIENIE

KAPLICA ZAMKOWA ŚWIĘTEGO TOMASZA BECKETA W RACIBORZU

woj. śląskie, Racibórz, ul. Zamkowa 2
właściciel: powiat raciborski

WYRÓŻNIENIE przyznano za kompleksowe prace konserwatorsko-restauratorskie przeprowadzone z maksymalnym poszanowaniem substancji zabytkowej, oparte na pełnych badaniach archeologicznych, historycznych, architektonicznych i konserwatorskich. Prace pozwoliły na harmonijne wyeksponowanie wszystkich istotnych faz rozwojowych kaplicy.

Gotycka kaplica zamku książęcego została zbudowana około roku 1290 – była to wolno stojąca świątynia dwukondygnacyjna, na obu poziomach przekryta sklepieniem krzyżowo-żebrowym. Biskup wrocławski Tomasz II w 1292 roku erygował przy kaplicy kolegium kanoników. Zachowane na ścianie północnej trójdzielne wnęki z dekoracją maswerkową określane są jako *sedilia*, to jest miejsca zasiadania duchownych kapituły. W 1. połowie XV wieku odbudowano częściowo zniszczone fragmenty budowli, utrzymując zasadniczo formy XIII-wieczne. W XVII wieku, po rozbiórce fasady, plan kaplicy uległ skróceniu, obie kondygnacje zostały obniżone, zaś dawna kondygnacja dolna, przekształcona na piwnicę, została przekryta zachowanym do dziś sklepieniem ceglany. W 2. połowie XIX wieku, w wyniku prac renowacyjnych po pożarze zamku z 1858 roku, elewacje i wnętrza uzyskały w części nowy, neogotycki wystrój (między innymi polichromie wnętrza, portal i empora zachodnia, rekonstrukcja wsporników i pojedynczego sedilium). Po 1945 roku obiekt nie był użytkowany; w latach 80. XX wieku podjęto pierwsze prace badawcze i remontowe (między innymi wykonano tynki zewnętrzne). Pamiętna powódź z 1997 roku miała negatywny wpływ także na kaplicę raciborską.

Prace przeprowadzone w latach 2010–2016 poprawiły stan techniczny zabytku, pozwoliły na wydobycie zarówno jego walorów estetycznych, jak i chronologii przekształceń uczytelnionych w wyeksponowanej substancji zabytkowej. Wykonano nowe pokrycie dachowe. Oczyszczono tynki elewacyjne; na przyporach i w gładzi okiennych wprowadzono tynki cienkowarstwowe, pozwalające dostrzec spodnią strukturę muru. W ten sposób podkreślono gradację faktur pomiędzy murem a kamiennym detalem wypełnienia okien – maswerkami, laskowaniem i odstąpionymi spod wtórnych nawarstwień parapetami. Gotyckie i nowożytnie elementy kamiennego detalu architektonicznego oraz portal fasady poddano pieczołowitym pracom konserwatorskim; opierając się na zachowanym elemencie, wykonano rekonstrukcję piaskow-

cowych daszków na uskokach przypór. Wątek ceglany elewacji północnej kaplicy, która w związku z wtórną budową łącznika z domem książęcym znalazła się we wnętrzu zamku, został wyeksponowany wraz z uczytelnieniem układu strzemi przypór.

Kompleksowe prace objęły także wnętrze kaplicy. Zabiegom renowacyjnym i konserwatorskim poddano tynki oraz detal architektoniczny. Na podstawie badań stratygraficznych odtworzono kolorystykę wnętrza z czasów XIX-wiecznej regotyzyzacji, z charakterystyczną alternacją błękitu i czerwieni. Przywrócono elementy oryginalnego wystroju XIX-wiecznego – fragment nastawy ołtarzowej z wizerunkiem świętego Tomasza Becketa, a także neogotyckie ławki. Wykonano nowe szklenie witrażowe okien oraz posadzkę piaszkowcową. Pod poziomem posadzki, pod przeszklaniem, wyeksponowano fragmenty struktury architektonicznej – między innymi nasadę żeber dawnego sklepienia niższej kondygnacji – świadczące o pierwotnym kształcie budowli.

Kaplica odzyskała walor autentyzmu i integralności artystycznej. Jako część zrewitalizowanego zespołu Zamku Piastowskiego w Raciborzu służy obecnie celom ekspozycyjnym, koncertowym oraz – sporadycznie – liturgicznym.

1

2

3

1. Elewacja południowa | Fot. G. Nowak, Zamek Piastowski w Raciborzu
2. Dawne sedilia na ścianie północnej | Fot. G. Nowak, Zamek Piastowski w Raciborzu
3. Sklepienie przy oknie w ścianie północnej | Fot. Archiwum Starostwa Powiatowego w Raciborzu
4. Figura Tomasza Becketa w niszy w elewacji wschodniej | Fot. D. Makosz
5. Empora zachodnia | Fot. G. Nowak, Zamek Piastowski w Raciborzu
6. Wspornik dawnego sklepienia odkryty pod posadzką w narożu prezbiterium | Fot. G. Nowak, Zamek Piastowski w Raciborzu
7. Sklepienie nad kaplicą | Fot. G. Nowak, Zamek Piastowski w Raciborzu
8. Dekoracja sediliów | Fot. Archiwum Starostwa Powiatowego w Raciborzu

4

5

6

7

8

9

10

9. Widok ogólny | Fot. A. Olczyk, NID OT Katowice
 10. Nasada żeber dawnego sklepienia wyeksponowana przy ścianie północnej | Fot. G. Nowak, Zamek Piastowski w Raciborzu
 11. Lico ceglane dawniej elewacji północnej | Fot. A. Olczyk, NID OT Katowice
 12-13. Sklepienie kaplicy | Fot. G. Nowak, Zamek Piastowski w Raciborzu

11

12

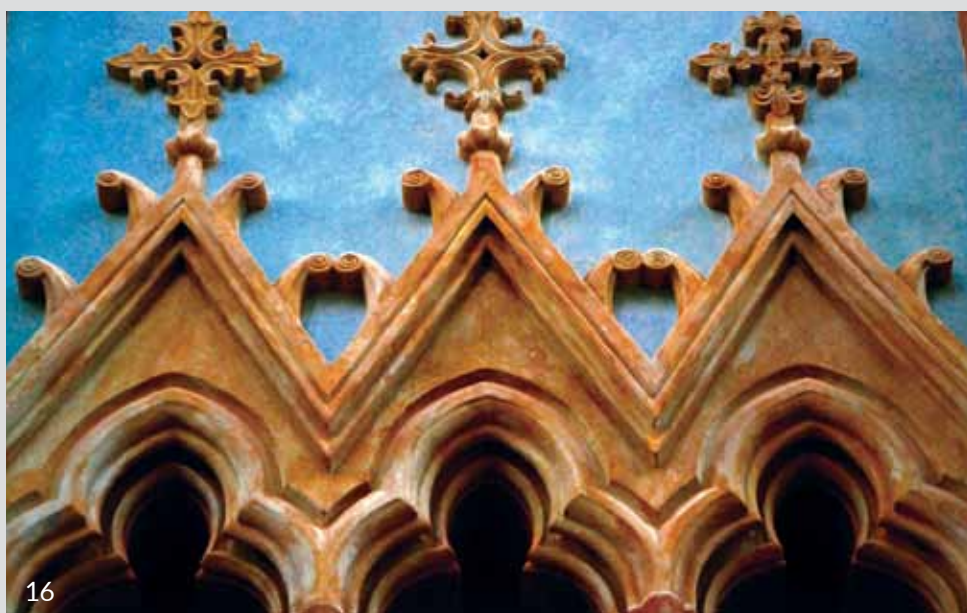
13

14

15

16

14-16. Przywrócona kolorystyka poszczególnych elementów wnętrza | Fot. G. Nowak, Zamek Piastowski w Raciborzu
17. Konstrukcja dachu | Fot. A. Olczyk, NID OT Katowice
18. Wspornik sklepienny na ścianie północnej | Fot. G. Nowak, Zamek Piastowski w Raciborzu

17

18

WYRÓŻNIENIE

DAWNE KOLEGIUM JEZUICKIE,
OBECNIE SIEDZIBA ZESPOŁU SZKÓŁ OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH
W KŁODZKU

woj. dolnośląskie, Kłodzko, ul. Zamkowa 9
właściciel: powiat kłodzki

WYRÓŻNIENIE przyznano za prace konserwatorsko-restauratorskie przeprowadzone z wyeksponowaniem walorów historycznych reprezentacyjnego budynku, znaczącego elementu zespołu staromiejskiego.

Związani z kontrreformacją jezuici po raz pierwszy pojawili się w Kłodzku pod koniec wieku XVI, następnie zostali usunięci z miasta w związku z silną pozycją protestantów. Powrócili w 1623 roku i otrzymali kłodzki kościół parafialny wraz z zabudowaniami pojoannickimi. Od roku 1649 zakon organizował własne szkolnictwo – kolegium i seminarium. Szkoła mieściła się najpierw w istniejących zabudowaniach przykościelnych, jednak szybko podjęto decyzję o budowie nowej siedziby, którą rozpoczęto w 1655 roku. Wczesnobarokowy budynek, być może projektu Włocha Carla Lurago, ukończono w roku 1690. Wznoszono go etapami, a przy budowie i dekoracji zaangażowani byli zarówno artyści włoscy, jak i zastępujący ich stopniowo miejscowi budowniczy i kamieniarze. Założenie ukształtowano na wzór klasztorny, z czterema skrzydłami zamykającymi wewnętrzny dziedziniec (wirydarz). Elewacje dziedzińcowe ukształtowano przez odpowiadające poszczególnym kondygnacjom bliźniacze pilastry i lizeny. Zachowały się elementy detalu architektonicznego i wyposażenia, między innymi kamienne portale, profilowane obramienia okienne, sztukaterie i polichromie wnętrz. W latach 30. XX wieku przebudowano przyziemie skrzydła zachodniego, tworząc neobarokowy podcień wzdłuż obecnej ul. Wojska Polskiego.

W czasie prac przeprowadzonych w latach 2014–2016 w obecnej części szkolnej budynku przywrócono w pieczołowity sposób, opierając się na badaniach stratygraficznych, charakter i kolorystykę elewacji barokowych. Odsłonięto pierwotne tynki, zniszczone wyprawy w partii przyziemia zostały zastąpione tynkiem renowacyjnym, w wyższych kondygnacjach – tynkiem wapiennym. Partie pierwotne i uzupełnienia scalono fakturalnie gładzią z wapna trasowanego, a następnie pomalowano. Renowacji poddany został detal architektoniczny, zarówno wykonany z piaskowca, jak i sztukatorski – portale, obramienia okienne, gzymsy, dekoracje roślinne z rozetami w łukach arkad dziedzińca. Uczytelniono inskrypcje z datami na gzymsach międzykondygnacyjnych (1662, 1666). W czasie prac konserwatorskich przy detalu architektonicznym konieczne uzupełnienia profili sztukatorskich wykonano w tra-

dycyjnej technologii ciągnięcia na elewacji. Ujednolicono kolorystycznie profile obramowań okiennych, zrekonstruowano stolarkę. Renowacji poddano metalowe kraty okien w podcieniu. Neobarokowy kartusz z 1927 roku na elewacji dziedzińcowej został oczyszczony, uzupełniono ubytki, zrekonstruowano i scalono warstwę kolorystyczną, przywracając czytelność dydaktycznej inskrypcji kładącej nacisk na przewagę postępu w obyczajach nad pilnością w nauce.

Przeprowadzone prace pozwoliły na podstawie badań zachowanych oryginalnych nawarstwień tynków i malatury przywrócić walor estetyczny pierwotnego opracowania elewacji barokowego kolegium – jasne, gładkie płaszczyzny o zróżnicowanym nieznacznie tonie plastycznych opracowań sztukatorskich, dopełnione barwą piaskowca detali architektonicznych.

1

1. Elewacja południowa | Fot. Archiwum ZSO w Kłodzku
 2. Podcień wzdłuż ul. Wojska Polskiego | Fot. Archiwum ZSO w Kłodzku
 3. Kartusz na jednej z elewacji dziedzińcowych | Fot. Archiwum ZSO w Kłodzku

2

3

4

5

6

4. Skraj elewacji południowej i elewacja zachodnia |
 Fot. I. Rybka-Ceglecka, NID OT Wrocław
 5-6. Detale elewacji zachodniej |
 Fot. I. Rybka-Ceglecka, NID OT Wrocław
 7. Zamurowany portal z piaskowca w elewacji południowej |
 Fot. I. Rybka-Ceglecka, NID OT Wrocław
 8. Uczytelniona inskrypcja na kartuszu |
 Fot. I. Rybka-Ceglecka, NID OT Wrocław

7

8

9

9-10. Wnętrze przejścia podcieniowego |

Fot. I. Rybka-Ceglecka, NID OT Wrocław

11. Elewacja dziedzińcowa | Fot. I. Rybka-Ceglecka, NID OT Wrocław

12. Kamienno-sztukatorski detal architektoniczny |

Fot. I. Rybka-Ceglecka, NID OT Wrocław

10

11

12

WYRÓŻNIENIE

PAŁAC W ROGALINIE

woj. wielkopolskie, Rogalin, ul. Krzysztofa Arciszewskiego 2
właściciel: Muzeum Narodowe w Poznaniu

WYRÓŻNIENIE przyznano za kompleksowe prace konserwatorsko-restauratorskie oparte na pełnych badaniach historycznych i konserwatorskich, w wyniku których ukazano program funkcjonalno-artystyczny rezydencji od wieku XVIII do roku 1939.

Rogalińska rezydencja powstała w latach 70. XVIII wieku z przeznaczeniem na siedzibę rodową Kazimierza Raczyńskiego, pisarza wielkiego koronnego, starosty generalnego Wielkopolski, marszałka nadwornego koronnego, ambivalentnej postaci czasów stanisławowskich – bibliofila i miłośnika architektury z jednej strony, z drugiej – uczestnika konfederacji targowickiej. Pierwotne późnobarokowe założenie w typie pomiędzy dziedzińcem a ogrodem przetrwało do dziś w swym zasadniczym kształcie. Wiek XIX i początek XX przyniósł przekształcenia budowli i jej wyposażenia, w tym zmiany wprowadzone przez Edwarda Raczyńskiego (przekształcenie sali balowej w zbrojownię o dekoracji neogotyckiej), a następnie przez znawcę sztuki i kolekcjonera Edwarda Aleksandra Raczyńskiego oraz jego żonę Różę z Potockich (przebudowa jadalni na bibliotekę w stylu neobarokowym). W 1910 roku powstał budynek galerii przeznaczonej na ekspozycję ogromnej, znaczącej w skali kraju kolekcji malarstwa europejskiego i polskiego, gromadzonej przez Edwarda Aleksandra Raczyńskiego przez niemal 40 lat.

II wojna światowa (w czasie której w pałacu działała szkoła Hitlerjugend) i pierwsze lata powojenne pozostawiły pałac bez znacznych zniszczeń, rozproszono natomiast wyposażenie wewnątrz. Od 1949 roku pałac w Rogalinie pełni funkcje muzealne (obecnie Muzeum Pałac w Rogalinie – Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu). Użytkowany przez wiele lat przechodził także kolejne remonty, jednak ranga obiektu, skala zagadnień konserwatorskich podporządkowanych prezentacji artystyczno-funkcjonalnych przemian siedziby, a także potrzeba dostosowania pałacu do potrzeb nowoczesnej placówki muzealnej wymagały podjęcia kompleksowych prac. Opierając się na wnikliwych badaniach archiwalnych i konserwatorskich, wytypowano do konserwacji, rewaloryzacji lub odtworzenia istotne elementy świadczące o dziejach rezydencji od wieku XVIII do lat międzywojennych. Pozwala to śledzić przemiany rezydencji magnackiej aż do czasów ostatnich właścicieli – Rogera Raczyńskiego i jego żony Heleny z Rohozińskich.

Pierwszy etap prac miał miejsce w latach 2007–2009, kiedy udostępniono korpus główny pałacu (wykonano wzmocnienie konstruktorskie, prace instalacyjne, prace konserwatorskie między innymi zabytkowych stolarek okien, drzwi, boazerii i okiennic), skrzydło północne z tak zwanym gabinetem londyńskim Edwarda Raczyńskiego (prezydenta RP na uchodźstwie) i galerię malarstwa, drugi – w latach 2012–2015. Przeprowadzone na tym etapie prace objęły renowację elewacji (kolorystykę oparto na badaniach warstw malarских zachowanych na fragmentach oryginalnych tynków) oraz szeroko zakrojone, a jednocześnie detaliczne prace związane z wyposażeniem wnętrza pałacu w piece, meble, obrazy, przedmioty rzemiosła artystycznego i tym podobne. Działania konserwatorskie, restauratorskie i rekonstrukcyjne objęły 34 historyczne wnętrza oraz galerię obrazów. Wyeksponowano elementy autentyczne, zachowując integralność estetyczną oryginalnej substancji zabytkowej wyposażenia. Na podstawie wiarygodnych przesłanek historycznych dokonano rekonstrukcji istotnych elementów, między innymi wnętrza neostylowej biblioteki. Na wysokim poziomie technicznym i artystycznym wykonano liczne prace kamieniarskie, sztukatorskie, snycerskie, malarskie, dekoratorskie, meblarskie. W galerii eksponowanych jest obecnie około 300 obrazów (pierwotnie kolekcja liczyła niemal 500 dzieł), zgodnie z układem przewodnika z 1926 roku.

1. Elewacja frontowa | Fot. E. Leszczyńska, Muzeum Pałac w Rogalinie – Oddział MNP

2. Rekonstrukcja nawierzchni podjazdu | Fot. E. Leszczyńska, Muzeum Pałac w Rogalinie – Oddział MNP

3. Kominiec w salonie owalnym | Fot. E. Leszczyńska, Muzeum Pałac w Rogalinie – Oddział MNP

4. Konserwacja XVIII-wiecznych sanek, eksponatu z dawnej zbrojowni | Fot. E. Leszczyńska, Muzeum Pałac w Rogalinie – Oddział MNP

5. Zbrojownia | Fot. E. Leszczyńska, Muzeum Pałac w Rogalinie – Oddział MNP

6. Biblioteka-garderoba Edwarda Aleksandra Raczyńskiego | Fot. E. Leszczyńska, Muzeum Pałac w Rogalinie – Oddział MNP

7–8. Kolejne etapy rekonstrukcji wyposażenia biblioteki zwanej Hendlowską (projektu Zygmunta Hendla) | Fot. E. Leszczyńska, Muzeum Pałac w Rogalinie – Oddział MNP

9

10

11

9. Elewacja frontowa i podjazd | Fot. J. Filuś, Movlab Studio

10. Zbrojownia | Fot. T. Palacz, NID OT Poznań

11. Galeria malarstwa i monumentalna „Dziewica Orleańska” Jana Matejki | Fot. R. Banach, NID OT Poznań

12. Korytarz w skrzydle południowym | Fot. R. Banach, NID OT Poznań

13. Salon Rogera Raczynskiego | Fot. R. Banach, NID OT Poznań

12

13

14

15

14. Kominek w saloniku herbowym (błękitnym) | Fot. T. Łuczak, NID OT Poznań
 15. Gabinet londyński Edwarda Raczyńskiego | Fot. R. Banach, NID OT Poznań
 16. Neoklasycystyczny piec kaflowy w saloniku Heleny z Rohozińskich Raczyńskiej |
 Fot. R. Banach, NID OT Poznań
 17. Biblioteka Hendłowska | Fot. R. Banach, NID OT Poznań
 18. Pałac od strony podjazdu | Fot. Fot. J. Filuś, Movlab Studio

16

17

18

Założenie pałacowo-parkowe w Dobrzycy – laureat kategorii: rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu | Fot. T. Palacz, NID OT Poznań

rewaloryzacja
przestrzeni
kulturowej
i krajobrazu

ZABYTEK
ZADBANY
2017

LAUREAT

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY W DOBRZYCY

woj. wielkopolskie, Dobrzyca, ul. Pleszewska 5a

właściciel: Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy – Zespół Pałacowo-Parkowy

NAGRODĘ przyznano za rewaloryzację, która pozwoliła zachować i wyeksponować walory architektoniczne i krajobrazowe ziemiańskiego zespołu rezydencjonalnego.

Założenie pałacowo-parkowe powstało pod koniec XVIII wieku dla generała Augusta Gorzeńskiego. Klasycystyczny pałac został zaprojektowany przez Stanisława Zawadzkiego. W wyposażeniu wyróżnia się zespół polichromii ściennych. Pałac został otoczony jednym z pierwszych na ziemiach polskich ogrodem typu romantycznego. W parku krajobrazowym o asymetrycznym układzie i malowniczych otwarcich widokowych rozmieszczono pawilony nazywane Panteonem, Monopterem oraz Oficyną, zaprojektowane prawdopodobnie również przez Stanisława Zawadzkiego. W XIX wieku główną osią widokową parku stała się dawna aleja dojazdowa do pałacu.

Połączenie klasycystycznych form budowli ze swobodnie kształtowanym parkiem ma swój rodowód w angielskich przemianach założeń rezydencjonalnych XVIII wieku. Malownicze usytuowanie antykizujących pawilonów Monoptera i Panteonu przywołuje obrazy parków Stowe czy Stourhead.

Od czasów II wojny światowej pałac wykorzystywany był w wieloraki sposób – jako magazyny, mieszkania, dom kultury. Zaniedbane założenie powoli niszczało. W 1988 roku powołano w Dobrzycy placówkę muzealną.

Po zmianie funkcji na muzealną najpierw rozpoczęto systematyczne prace konserwatorskie związane z pałacem, prowadzone do 2014 roku. Objęły one między innymi przywrócenie pierwotnego podziału wnętrza, prace konserwatorskie i restauratorskie bogatego zespołu polichromii ściennych oraz sztukaterii, prace remontowo-konserwatorskie elewacji pałacowych i portyku z płaskorzeźbami herbowymi w tympanonie. W latach 2013–2015 pracami rewaloryzacyjnymi poddano park krajobrazowy. Mimo powojennych strat i zaniedbań zachowała się w nim urozmaicona szata roślinna. Kilkadziesiąt drzew ma status pomnikowy, w tym jeden z największych w Europie platanów i najstarszy w Polsce klon polny. Założenie pałacowo-parkowe odzyskało walor autentyczności i integralności zarówno całości kompozycji, jak i jej poszczególnych elementów.

Założeniem zrealizowanego programu rewaloryzacji parku stało się zabezpieczenie i uwydatnienie romantycznej kompozycji całości zespołu przez uczytelnienie osi i powiązań pomiędzy jego elementami – pałacem, parkiem z układem wodnym dwóch stawów i pawilonami ogrodowymi. Przeprowadzono korektę wtórnych zadrzewień i nasadzeń powojennych oraz samosiewów, w tym drzew zakłócających powiązania widokowe. Nowe nasadzenia wprowadzono między innymi jako formę kulis przesłaniających współczesne zabudowania poza granicami parku. Uczytelniono wnętrza parkowe i przebieg głównej osi parkowej eksponującej pałac jako dominantę założenia. Istotne dla kompozycji parkowej stawy, wzmacniające poprzez odbicie formy architektoniczne, oraz ciek doprowadzający wodę zostały odmulone, a skorygowane brzegi umocniono faszyną wiklinową. Pieczołowicie zaopiekowano się zielenią parkową. Drzewa poddano zabiegom leczenia i pielęgnacji. Program nowych nasadzeń objął między innymi zgodne z dawnym charakterem zadrzewienia, skupiny krzewów, kwietniki i partery z roślin okrywowych. Jako uczytelnienie zarysu zachowanych fundamentów dawnej ananasarni wprowadzono żywopłoty cisowe. Nowe grupy zieleni zaprojektowano w nawiązaniu do cech ogrodu romantycznego – nieregularności konturu, malowniczości, miękkiej linii granic nasadzeń.

1

2

3

4

5

1. Widok na pałac przez staw od strony wschodniej | Fot. Sz. Balcer
2. Korekta nasadzeń granicznych | Fot. Sz. Balcer
- 3-4. Układ wodny i jego otoczenie | Fot. Sz. Balcer
5. Czyszczenie stawów | Fot. Sz. Balcer
6. Przygotowanie nowych nasadzeń | Fot. Sz. Balcer

6

7

8

9

7. Pałac przesłonięty z prawej strony szeroko rozłożoną koroną pomnikowego platana |
Fot. T. Palacz, NID OT Poznań

8. Monopter | Fot. T. Palacz, NID OT Poznań

9. Układ wodny – istotny element kompozycji parku | Fot. T. Palacz, NID OT Poznań

10. Panteon | Fot. A. Dyszkant, NID OT Poznań

11. Brama wjazdowa | Fot. T. Palacz, NID OT Poznań

10

11

12

13

12-13. Pawilony parkowe – Panteon i Oficyna | fot. T. Palacz i A. Dyszkan, NID OT Poznań
 14. Klasycystyczna dekoracja malarska wnętrza pałacu | Fot. T. Palacz, NID OT Poznań
 15. Dobrzycki platan | Fot. T. Palacz, NID OT Poznań
 16. Most przez staw | Fot. T. Palacz, NID OT Poznań
 17. Wnętrze parkowe | Fot. T. Palacz, NID OT Poznań

14

15

16

17

WYRÓŻNIENIE

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY W PATRYKOZACH

woj. mazowieckie, Patrykozy 29
właściciel: Maurycy Zając

WYRÓŻNIENIE przyznano za uratowanie zespołu pałacowo-parkowego przed całkowitym zniszczeniem, przeprowadzenie na wysokim poziomie prac budowlanych i konserwatorskich, w wyniku których uzyskano dobry efekt rewitalizacji historycznej przestrzeni z zachowaniem integralności i autentyzmu poszczególnych elementów zespołu.

Pałac został zaprojektowany przez architekta Franciszka Jaszczolda dla osiadłego w Patrykozach w 1832 roku Teodora Szydłowskiego, generała powstania listopadowego. Pałac, ukończony w 1834 roku, należał do wybitnych realizacji architektonicznych dojrzałego romantyzmu na ziemiach polskich. Nieregularną bryłą, wystrojem elewacji i wewnątrz nawiązywał do malowniczego gotyku (czy może raczej neogotyku) angielskiego. W latach 20. XX wieku pałac wraz z otoczeniem został wyseparowany z upadającego majątku. Po II wojnie światowej stał się własnością Skarbu Państwa i – pozbawiony opieki – zaczął niszczeć. W latach 80. XX wieku prowadzono prace zabezpieczające. W latach 90. pałac stał się własnością prywatną. W wyniku zaniedbań w 2000 roku doszło do katastrofy budowlanej – zawaliła się wieża wraz z przyległymi murami. W 2003 roku zrujnowany obiekt przeszedł w ręce obecnego właściciela.

Prace remontowo-konserwatorskie i rekonstrukcyjne przeprowadzone w latach 2006–2012 przez obecnego właściciela założenia pałacowego powstrzymały zagrażającą zabytkowi degradację i przywróciły mu wartości architektoniczne, artystyczne i krajobrazowe. Pałac zachowuje funkcję mieszkalną, a dawne otoczenie parkowe wraz z murowanym ogrodzeniem odzyskało walor krajobrazu romantycznego.

W trakcie prac wzmocniono konstrukcję i strukturę budowlaną pałacu, utrwalono zachowaną substancję zabytkową, zrealizowano prace rekonstrukcyjne związane zarówno z przywróceniem bryły (odbudowa wieży, odtworzenie półkolistej przeszklonej galerii drewnianej), jak i z detalem elewacji oraz wnętrza. W pierwszym etapie przeprowadzono prace rozbiórkowe wtórnych ścian działowych i wtórnych instalacji wewnętrznych, odgruzowano zasypiska. Przeprowadzono w szerokim zakresie wzmocnienia ław i ścian fundamentowych, przemurowano ściany konstrukcyjne, wykonano stropy (nad galerią założono

strop drewniany), konstrukcje i pokrycia dachowe. Odbudowano zniszczoną wieżę pałacową. Elewacje zewnętrzne pokryto tynkami wapienno-cementowymi i scalono kolorystycznie warstwą malarską. Pracom konserwatorsko-renowacyjnym poddano zachowaną żeliwną klatkę schodową wieży i kominiki neogotyckie; konserwacja i działania rekonstrukcyjne oparte na zachowanych modułach objęły elementy żeliwne i stalowe sterczyn fasady oraz neogotycki detal architektoniczny wystroju elewacyjnego. We wnętrzach konserwacji poddano między innymi zachowaną dekorację stiukową w dawnej kaplicy. Pieczętówicie odtworzono stiukowe rozety i gzymsy stropów, historyczny wystrój sklepionej sali w baszcie (profilowane rozglifienia okien zamkniętych łukiem w ośli grzbiet, dzielące je cienkie kolumnienki i wypełniające sklepienie ślepe maswerki), ozdobne posadzki, podłogi, zróżnicowaną neogotycką stolarkę drzwiową i okienną – w tym przeszkloną ścianę galerii. Podstawą były zachowane elementy oraz inwentaryzacje wykonane przez dawne Państwowe Przedsiębiorstwo Pracowni Konserwacji Zabytków (PP PKZ).

Zrewitalizowano dawne otoczenie parkowe, tworzące wraz z elementami drobnej architektury oprawę krajobrazową i funkcjonalną pałacu (piwnice dojazdowe, podjazdy, ogrodzenie). Zabytkowy budynek został zrewaloryzowany z maksymalnym wykorzystaniem oryginalnej substancji zabytkowej i odpowiednio wyeksponowany. Przywrócono ważny element krajobrazu rezydencjonalnego dawnych ziem Królestwa Polskiego.

1-3. Pałac w 1967 roku |
 Fot. W. Kochanowski, Archiwum
 Wojewódzkiego Urzędu Ochrony
 Zabytków w Warszawie
 4-5. Pałac w 2003 roku | Fot. M. Zajęc

6

7

8

6. Widok założenia z lotu ptaka | Fot. M. Dębiec, inverte.pl
 7. Wschodnie skrzydło pałacu | Fot. M. Dębiec, inverte.pl
 8. Elewacja tylna | Fot. M. Dębiec, inverte.pl
 9. Brama wjazdowa | Fot. M. Dębiec, inverte.pl
 10. Główna klatka schodowa | Fot. K. Kosior, NID OT Warszawa
 11. Wnętrze galerii | Fot. M. Zajac

10

9

11

12

13

14

12. Salon | Fot. K. Kosior, NID OT Warszawa
 13. Przejście do sali w baszcie | Fot. K. Kosior, NID OT Warszawa
 14. Galeria | Fot. K. Kosior, NID OT Warszawa
 15. Piec kaflowy | Fot. K. Kosior, NID OT Warszawa
 16. Schody żeliwne | Fot. K. Kosior, NID OT Warszawa
 17. Stolarka okienna | Fot. K. Kosior, NID OT Warszawa

15

16

17

WYRÓŻNIENIE

DAWNY ZESPÓŁ KLASZTORNY KARMELITÓW BOSYCH W ZAGÓRZU

woj. podkarpackie, Zagórz, ul. Klasztorna
właściciel: gmina Zagórz

WYRÓŻNIENIE przyznano za utrwalenie i udostępnienie reliktywów dawnego zespołu klasztorowego, dzięki czemu zachowano składnik krajobrazu kulturowego o wyjątkowej wartości.

Zagórskie założenie klasztorne karmelitów należy do ogromnej grupy magnackich fundacji religijnych I Rzeczypospolitej, charakterystycznego elementu staropolskiego życia zbiorowego i kultury artystycznej. Klasztor wraz z kościołem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny ufundował Jan Adam Stadnicki, wojewoda wołyński. Kamień węgielny pod budowę położono 7 sierpnia 1700 roku, w 1714 roku do klasztoru wprowadzili się zakonnicy, budowę ukończono w roku 1730. Zabudowania wzniesiono z piaskowca, uzupełniając je o ceglane elementy konstrukcyjne. W skład założenia – oprócz kościoła i klasztoru – wchodziła także reprezentacyjna brama z podjazdem, ogród klasztorny, zabudowania gospodarcze, otaczający całość założenia mur, a także przylegający do niego przytułek dla weteranów wojennych. Okres świetności klasztoru zakończył się wraz z pierwszym rozbiorem Rzeczypospolitej. W listopadzie 1772 roku miała tu miejsce ostatnia bitwa konfederacji barskiej. Wojska rosyjskie oblegające zgromadzonych w klasztorze konfederatów prowadziły ostrzał artyleryjski, który uszkodził część zabudowań. Zakonnicy naprawili zniszczenia. Późniejsza polityka zaboru austriackiego ograniczyła działalność i rozwój klasztoru. W 1822 roku wybuchł pożar, który zniszczył zabudowania, zaś w 1831 roku nastąpiła kasacja zgromadzenia. Od tego czasu zabudowania popadły w postępującą ruinę. W latach 50. XX wieku poczyniono próby przywrócenia zakonu i odbudowy jego siedziby, jednak skończyły się one niepowodzeniem. W 1997 roku podjęto pierwsze prace zabezpieczające.

Po przejęciu obiektu przez samorząd prace zabezpieczające, remontowe i konserwatorskie reliktywów założenia przyjęły systematyczny charakter. Uporządkowano teren, zabezpieczono mury. W 2011 roku wyremontowano bramę główną, część murów obronnych i zachowane ściany pomieszczeń zespołu, w tym klasztorowego domu gościnnego. W latach 2012–2016 oczyszczono, wzmocniono i zabezpieczono przed wnikaniem wód opadowych koronę murów kościoła, ustabilizowano konstrukcyjnie szczyty transeptu, przeprowadzono prace konserwatorskie przy elewacjach, oczyszczając, uzupeł-

niając oraz impregnując wątki kamienne i ceglane wraz ze spoinowaniem, a także zabezpieczając oryginalne partie tynków. Zachowany detal architektoniczny i tynki barokowe zostały wzmocnione przez konserwację zachowawczą, bez podejmowania działań rekonstrukcyjnych na pozostałych płaszczyznach muru. Zabezpieczono powierzchnie ścian wewnętrznych kościoła, ze śladami zachowanych malowideł z architekturą iluzjonistyczną.

W wieży kościoła wprowadzono niezależną konstrukcję wewnętrznej klatki schodowej prowadzącej na taras widokowy. Po wschodniej stronie kościoła, na terenie dawnego ogrodu klauzurowego, po uprzątnięciu i niwelacji założono regularny ogród kwaterowy w układzie koncentrycznym. Ścieżki ogrodu, podobnie jak podjazd i mniejsze trakty komunikacyjne w obrębie założenia, wysypano tłuczniem. Poddano pracom konserwatorskim mur ogrodu i zwróconą ku niemu zachowaną ścianę zabudowań klasztoru.

Ocalałym fragmentom dawnego karmelu nadano postać trwałej ruiny. Ta ważna koncepcja konserwatorska pozwala uniknąć dowolności rekonstrukcji, a jednocześnie pokazuje dramatyczne losy zabytku zapisane w jego strukturze materialnej.

1

2

3

1. Zespół klasztorny i teren ogrodów – widok od południa | Fot. M. Zagórski
 2–4. Elewacja południowo-wschodnia kościoła | Fot. M. Zagórski
 5. Fasada | Fot. M. Zagórski
 6. Widok w kierunku dawnej furty i klasztoru | Fot. M. Zagórski

4

5

6

7

8

9

7-8. Ściana klasztoru, furta, kościół | Fot. J. Stęchły, NID OT Rzeszów
 9. Furta i ogród klauzurowy | Fot. J. Stęchły, NID OT Rzeszów
 10. Widok z wieży na południowo-wschodnie ramię transeptu kościoła | Fot. J. Stęchły, NID OT Rzeszów

10

11

12

13

14

15

11. Klatka schodowa w wieży widokowej |
Fot. J. Stęchły, NID OT Rzeszów

12. Wieża widokowa | Fot. B. Cyran

13. Ściana klasztoru | Fot. B. Cyran

14. Wewnętrzna ściana kościoła | Fot. M. Zagórski

15. Widok zespołu od południa | Fot. M. Kuczma

WYRÓŻNIENIE

ZESPÓŁ TWIERDZY PRZEMYSŁ REPREZENTATYWNE ELEMENTY SYSTEMU WAROWNEGO

woj. podkarpackie:

Brama Sanocka Dolna i Brama Sanocka Górna, Brama na Zniesieniu i Fort XVIc „Trzy Krzyże” w Przemyślu; Fort VIII „Łętownia” w Kuńkowcach; Fort IX „Brunner”, Fort IXa „Przy Krzyżu” i Fort Xb „Zagrodnia” w Ujkowicach; Fort X „Orzechowce”; Bateria B1 „Orzechowce”; Fort XI „Duńkowiczki”; Fort XIIIb „Bolestraszyce”, Fort XIII „San Rideau” i Fort XIIIa „Zabłocie” w Bolestraszcach; Fort XV „Borek” w Siedliskach

właściciele: gmina miejska Przemyśl, gmina Przemyśl, gmina Orły, gmina Żurawica, gmina Medyka, powiat przemyski – zrzeszone w Związku Gmin Fortecznych Twierdzy Przemyśl

WYRÓŻNIENIE przyznano za unikatowe w skali polskiej i europejskiej przywrócenie wartości krajobrazu warownego z jednoczesnym utrwaleniem ruin obiektów zachowanych jako świadectwo walk I wojny światowej.

Zespół Twierdzy Przemyśl prezentuje rozwój fortyfikacji od połowy XIX wieku do I wojny światowej. Wielkoobszarowy teren, wybrany ze względu na warunki geograficzne, został ukształtowany metodami inżynierskimi przez budowę fortów, baterii, szaniec, dróg, fortyfikacji polowych i wprowadzenie zieleni fortecznej. Różnorodność rozwiązań dostosowanych do terenu jest cechą tak zwanej austriackiej szkoły fortyfikacji. Twierdza Przemyśl wraz z przedpolami była miejscem walk w latach 1914–1915. Najmłodszym elementem krajobrazu zespołu stały się pola bitewne i cmentarze wojenne.

Przeprowadzone prace konserwatorskie, adaptacyjne i rewitalizacyjne objęły różne składowe krajobrazu warownego: struktury murowane, ziemne, sieć komunikacyjną oraz zieleni forteczną. Działania miały na celu wyeksponowanie i udostępnienie fortyfikacji zwiedzającym w sposób bezpieczny i zapewniający dobry poziom dydaktyczny. Uczytelniono obwarowania ziemne fortów przez regulację zieleni (usunięcie samosiewów, pozostawienie zieleni maskującej) i oczyszczenie z mas gruntu wraz z częściową rekonstrukcją profilu wałów. Usunięto samosiewy z wnętrza dzieł obronnych. Odsłonięto zasypane bruki, rynsztoki, fragmenty zrujnowanych konstrukcji kaponier, schronów itp. Niektóre ruiny zabezpieczono inżynieryjnie. W fortach Duńkowiczki, Łętownia i Borek przeprowadzono w zróżnicowanym zakresie prace konserwatorskie elewacji i wnętrza koszar. Rekonstrukcję części elementów (sponson, okiennice pancerne) oparto na przekazach historycznych. Przy wielu niezachowanych elementach zrezygnowano z rekonstrukcji jako procesu fałszującego historyczny kontekst zniszczeń i wykonano tak zwanej fantomy, odtwarzające bez dosłowności, w nowoczesnych, ażurowych, stalowych konstrukcjach fragmenty koszar, kaponier, bram. Prace konserwatorskie przeprowadzono przy fortyfikacjach rdzenia twierdzy na terenie Przemyśla (na odcinku od Bramy Sanockiej Dolnej). Uporządkowano i zaaranżowano formy upamiętnień na cmentarzu wojennym w Brylińcach.

Uczytelniono sieć komunikacyjną twierdzy (drogi rokadowe – obwodowe i dojazdowe – radialne) i przedpola. Na wybranych odcinkach dróg fortecznych odbudowano nawierzchnię historyczną. W wybranych miejscach odtworzono maskującą zielen drogową – szpalery, pasma, smugi drzew i krzewów. Kompleksowo, przystępnie i fachowo oznakowano trasy zwiedzania, wprowadzono ujednolicone tablice, drogowskazy, elementy małej architektury, bariery i kraty zabezpieczające, schody i pomosty umożliwiające zwiedzanie, wyznaczono punkty widokowe.

Szeroki zakres prac uczynił i wyeksponował cechy charakterystyczne zabudowy, które dzięki systemowi informacji odzyskują w oczach zwiedzających rolę elementu złożonej, wielkoskalowej całości zespołu fortecznego. Oddziaływanie takie jest możliwe dzięki współpracy samorządów odpowiadających dziś za poszczególne części twierdzy – działalność związku gmin fortecznych jest wzorowym przykładem podjęcia zadania ponadlokalnego.

1

2

3

1. Fort XI „Duńkowiczki” | Fot. K. Marciniak, ZGFTP

2. Brama Sanocka Dolna z kurtyną | Fot. K. Marciniak, ZGFTP

3. Poterna Fortu XVIc „Trzy Krzyże” | Fot. K. Marciniak, ZGFTP

4. Fort X „Orzechowce” | Fot. K. Marciniak, ZGFTP

5. Brama Fortu XVIc „Trzy Krzyże” | Fot. K. Marciniak, ZGFTP

4

5

6

7

8

6. Fort XV „Borek” | Fot. A. Sapeta, NID OT Rzeszów

7, 10. Brama Sanocka Górna z kurtyną | Fot. A. Sapeta, NID OT Rzeszów

8. Fort XI „Duńkowiczki” – wnętrze koszar | Fot. J. Piotrowska, NID OT Olsztyn

9. Fort XV „Borek” – koszary | Fot. A. Sapeta, NID OT Rzeszów

9

10

11

12

13

14

15

11, 13, 15. Fort VIII „Łętownia” – koszary | Fot. A. Sapeta, NID OT Rzeszów
 12. Fort XIIIb „Bolestraszyce” – fantom koszar | Fot. A. Sapeta, NID OT Rzeszów
 14. Fort XI „Duńkowiczki” – fantom bramy i krat fortecznych |
 Fot. A. Sapeta, NID OT Rzeszów

Skrzydło zamku książąt pomorskich, obecnie Centrum Konferencyjne ZAMEK w Szczecinku – laureat kategorii: adaptacja obiektów zabytkowych | Fot. M. Bukowska

adaptacja
obiektów
zabytkowych

ZABYTEK
ZADBANY
2017

LAUREAT

**SKRZYDŁO ZAMKU KSIĄŻĄT POMORSKICH,
OBECNIE CENTRUM KONFERENCYJNE ZAMEK
W SZCZECINKU**

woj. zachodniopomorskie, Szczecinek, ul. Adama Mickiewicza 2a
właściciel: miasto Szczecinek

NAGRODĘ przyznano za wzorową adaptację, przeprowadzoną z zachowaniem wartości historycznej budowli oraz poszanowaniem substancji zabytkowej. W efekcie prac wykonanych na podstawie starannych badań konserwatorskich wyeksponowano fazy rozwoju dawnej budowli zamkowej. Nowa funkcja została harmonijnie wpisana w obiekt historyczny.

Zamek w Szczecinku ze względu na walory obronne został wzniesiony pierwotnie na niewielkiej wyspie na jeziorze Trzesiecko (dopiero osuszanie jeziora w XVIII i XIX wieku spowodowało, że teren zamkowy stał się półwyspem). Południowe, jedyne zachowane do dziś skrzydło zamku powstało najprawdopodobniej w latach 20.–30. XIV wieku. W latach 1606–1610 zostało przekształcone na siedzibę rezydencjonalną. W związku z tą przebudową nazywane jest skrzydłem Filipa II (księcia szczecińskiego i pomorskiego w latach 1606–1618). Kolejnej przebudowie zostało poddane pod koniec XVIII wieku. W latach 90. XX wieku niszczący obiekt stał się własnością miasta. Został zaadaptowany na potrzeby centrum konferencyjnego i lokale gastronomiczne.

Prace budowlane, konserwatorskie i adaptacyjne przeprowadzono w latach 2011–2013. Wyniki badań struktury architektonicznej obiektu stały się podstawą przyjęcia zasady wydobycia i – w zależności od stanu i stopnia zachowania – ekspozycji substancji zabytkowej z najstarszej, gotyckiej fazy budowli oraz śladów późniejszych przekształceń. Po skuciu tynków z elewacji odsłonięto mury ceglane. O tym, że zgodnie ze średniowieczną praktyką przeznaczone były do ekspozycji, świadczy odkryty regularny wątek, starannie opracowane spoinowanie i dekoracje rombowe z ciemniejszej cegły zendrówki. Elewacja przednia i tylna zostały oczyszczone, uzupełniono ubytki spoin, a całość poddano hydrofobizacji. Pozwoliło to wyeksponować wartości materiałowe i estetyczne struktury gotyckiej; w odsłoniętych murach czytelne są obecnie także ślady przekształceń otworów okiennych w czasie kolejnych przebudów. W przypadku elewacji bocznych, ze względu na zniszczenie struktury cegły, ponownie użyto tynków, tym razem renowacyjnych, o zmienionej, cieplej kolorystyce. Na bocznej elewacji zachodniej zachowano świadectwo wcześniejszych badań obiektu – układ wykonanych w latach 60. XX wieku odkrywek z dekoracjami rombowymi. Podjęto decyzję o odtworzeniu

opracowanego w tynku boniowania na narożach i opasek okiennych – detali, które wraz z tynkowanymi ścianami kształtowały wyraz architektoniczny skrzydła od czasów przebudowy XVIII-wiecznej aż do podjęcia opisywanych prac.

We wnętrzach poddano konserwacji XVIII-wieczną więźbę dachową oraz ryglowe konstrukcje ścian działowych. Drewniana konstrukcja ścian została po pracach wyeksponowana jako świadek historii. Pozostawiono także odkrywki części wewnętrznego lica ceglanych murów, pokazujące przekształcenia okien. Stolarka okienna i drzwiowa nawiązuje do rozwiązań najbliższych czasom przebudowy XVII-wiecznej. Główne schody wewnętrzne zostały odtworzone po wymaganej przepisami zmianie biegu; zachowano oryginalne tralki balustrady. W piwnicy uczytniono w posadzce przebieg murów odkrytych w czasie badań archeologicznych, które stanowią prawdopodobnie relikty tak zwanego domu rycerskiego, najstarszej fazy budowy zamku.

Decyzje konserwatorskie pozwoliły zachować optymalne relacje między wiedzą o zabytku, zakresem zrealizowanych prac i dostosowaniem do celów użytkowych.

1

1. Elewacja południowa | Fot. M. Wilk

2. Elewacja północna | Fot. M. Wilk

3. Schody na poddasze | Fot. M. Wilk

4. Elewacja zachodnia | Fot. Archiwum Urzędu Miasta Szczecinek

5-6. Wnętrza pierwszego piętra | Fot. M. Wilk

2

3

4

5

6

7. Elewacja południowa | Fot. A. Dębska
 8. Fragment elewacji północnej | Fot. B. Makowska, NID OT Szczecin
 9. Zwieńczenie pieca kaflowego | Fot. M. Bukowska
 10. Piwnica | Fot. B. Makowska, NID OT Szczecin
 11. Dekoracje zendrówkowe elewacji południowej | Fot. A. Dębska

12

13

14

12. Schody na piętrze | Fot. A. Dębska

13. Zejście na parter |

Fot. B. Makowska, NID OT Szczecin

14, 16. Sale parteru | Fot. A. Dębska

15. Elewacja południowa i wschodnia |
Fot. A. Dębska

15

16

WYRÓŻNIENIE

**PAŁAC,
OBECNIE SIEDZIBA PAŃSTWOWEGO LICEUM SZTUK PLASTYCZNYCH
W KOŚCIELCU**

woj. wielkopolskie, Kościelec, ul. Długa 1
zarządca: Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych w Kościelecu
(dawniej Zespół Szkół Plastycznych w Kole)

WYRÓŻNIENIE przyznano za adaptację pałacu do funkcji szkolnej przeprowadzoną z maksymalnym poszanowaniem substancji zabytkowej. Należy podkreślić wykonanie pełnego zakresu prac badawczych, które pozwoliły na przywrócenie historycznego wystroju wnętrz.

Założenie pałacowo-parkowe w Kościelcu powstało w latach 80.–90. XIX wieku dla Aleksandra Cypriana von Kreutza. Pałac powstał na miejscu dawnego dworu starościńskiego (przedzobiorowe dobra kościeleckie zostały przekazane w ręce rodziny von Kreutzów za zasługi wojenne dla imperium rosyjskiego); równocześnie z nową budową założono park krajobrazowy. Rezydencję zaprojektował Józef Chrzanowski, absolwent akademii petersburskiej. Asymetryczna bryła i kostium stylowy, nawiązujące do francuskiego renesansu, bogactwo dekoracji wnętrz, w tym sztukaterie i malowidła ściennie o inspiracjach neostylowych i orientalnych, boazerie, parkiety, ornamentalne elementy żeliwne współtworzą artystyczną całość o cechach eklektycznych, charakterystyczną dla końca XIX wieku i jedną z ciekawszych tego typu na ziemiach polskich. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości pałac został przeznaczony na potrzeby szkolnictwa i od tego czasu – z wyjątkiem lat II wojny światowej, kiedy Niemcy wprowadzili do niego siedzibę gestapo – służy potrzebom oświatowym.

W 2007 roku pałac został przekazany Zespołowi Szkół Plastycznych w Kole. W 2016 roku zainaugurowano rok szkolny w nowej siedzibie szkoły. Przeprowadzony w tym przedziale lat szeroki zakres prac remontowych, konserwatorskich, restauratorskich i adaptacyjnych pozwolił w pełni wydobyć i uczynić charakter architektury rezydencjonalnej wraz z wystrojem, dostosowując ją jednocześnie do wymogów nowoczesnej placówki dydaktycznej z zapleczem. Przeprowadzono prace izolacyjne w piwnicach, prace rekonstrukcyjne przy więźbie i pokryciu dachowym (poddasze zostało zaadaptowane na sale szkolne) oraz pełen zakres prac instalacyjnych. Prace renowacyjne objęły elewacje z wystrojem sztukatorskim i rzeźbiarskim. Badania konserwatorskie przeprowadzone we wnętrzach pozwoliły ustalić i doprecyzować stan zachowania i pierwotny wygląd dekoracji, przesłoniętych w znacznej części przez wtórne tynki i powłoki malarskie. Substancję zabytkową poddano pieczołowitym zabiegom dostosowanym do wysokiego stopnia jej zachowania. Zdobione

malowidłami plafony i supraporty, polichromowane i złożone sztukaterie, marmoryzacje, mazerowane stolarki drzwiowe oraz parkiety pałacowe zostały odsłonięte i oczyszczone; uzupełniono ubytki i scalono powłoki malarskie, wykonano rekonstrukcję w zakresie wskazanym dla scalenia estetycznego poszczególnych elementów historycznego wystroju. Dawny blask odzyskały nie tylko wnętrza reprezentacyjne, takie jak sala balowa, Sala Dębowa, Sala Mauretańska, główna klatka schodowa (prócz prac konserwatorskich i renowacyjnych wystroju podjęto także rekonstrukcję części marmurowych stopnic i żeliwnych tralek balustrady), ale także elementy dekorujące ciągi komunikacyjne czy dawna łazienka pałacowa.

Adaptacja pomieszczeń do funkcji szkoły artystycznej została podporządkowana wartościom autentyzmu zabytku, integralnie łączącego układ przestrzenny i wystrój, któremu przywrócono pełny wymiar artystyczny.

1

2

3

4

5

1. Pałac od strony podjazdu |
Fot. Archiwum PLSP w Kościelcu
2. Portyk wejściowy |
Fot. Archiwum PLSP w Kościelcu
3. Wieża | Fot. Archiwum PLSP w Kościelcu
4. Sala Mauretańska | Fot. K. Oleksiak
5. Korytarz szkolny |
Fot. Archiwum PLSP w Kościelcu
6. Dekoracja rzeźbiarska wieży |
Fot. K. Oleksiak

6

7

8

9

7-8. Elewacje pałacu | Fot. T. Łuczak, NID OT Poznań

9. Główna klatka schodowa | Fot. K. Oleksiak

10. Sala Dębowa | Fot. T. Łuczak, NID OT Poznań

11. Boczna klatka schodowa | Fot. T. Łuczak, NID OT Poznań

10

11

12

13

14

15

16

12. Sala balowa | Fot. M. Frydrysiak
 13. Korytarz szkolny | Fot. T. Łuczak, NID OT Poznań
 14. Klasy na poddaszu | Fot. M. Frydrysiak
 15. Plafon z „Orszakiem Apolla” Augusta Bertelmanna |
 Fot. M. Frydrysiak
 16. Elewacja ogrodowa | Fot. T. Łuczak, NID OT Poznań

WYRÓŻNIENIE

**DAWNY ŻYDOWSKI DOM PRZEDPOGRZEBOWY,
OBECNIE DOM PAMIĘCI ŻYDÓW GÓRNOŚLĄSKICH
- ODDZIAŁ MUZEUM W GLIWICACH**

woj. śląskie, Gliwice, ul. Księcia Józefa Poniatowskiego 14
właściciel: gmina Gliwice

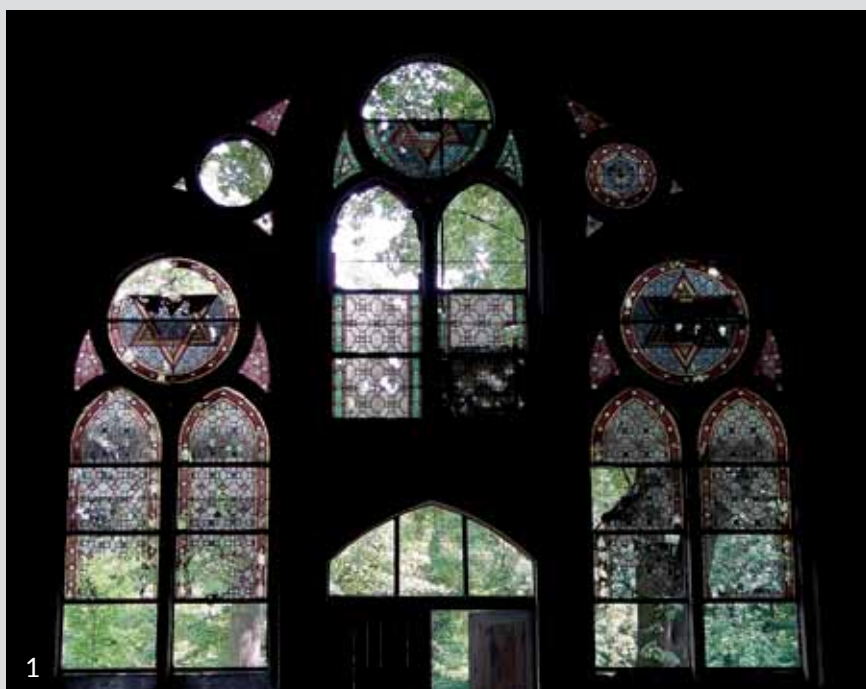
WYRÓŻNIENIE przyznano za adaptację dawnego żydowskiego domu przedpogrzebowego do działalności wystawienniczo-muzealnej, przeprowadzoną z poszanowaniem substancji zabytkowej i charakteru obiektu.

Dom przedpogrzebowy przy cmentarzu gliwickiej gminy żydowskiej zaprojektował wiedeński architekt Max Fleischer. Projekt powstał w 1901 roku, gotowy obiekt oddano do użytku w roku 1903. W podziale funkcjonalnym budynek został dostosowany ściśle do wymogów religijnego obrzędu pogrzebowego – z kostnicą, pomieszczeniem do obmywania zwłok oraz centralną salą ceremonialną z wyjściem na cmentarz; odrębne miejsce zajęło mieszkanie stróża (w części południowej budynku). Budynek wzniesiono w stylu neogotyckim, z czerwonej cegły klinkierowej – architektura neogotycka była ówczesnie rozwiązaniem wciąż powszechnym, zarówno w budownictwie sakralnym, jak i użyteczności publicznej. Dom przedpogrzebowy pełnił swoją funkcję do II wojny światowej. W czasie wojny urządzono w nim magazyny wojskowe. Po jej zakończeniu obiekt niszczał. W 2008 roku gmina wyznaniowa przekazała budynek gminie miejskiej. Utworzono w nim oddział Muzeum w Gliwicach poświęcony dziedzictwu Żydów na Górnym Śląsku. Dawny dom przedpogrzebowy jest placówką muzealną, jednocześnie sprzyjającą dialogowi międzykulturowemu, spotkaniom i debatom historycznym.

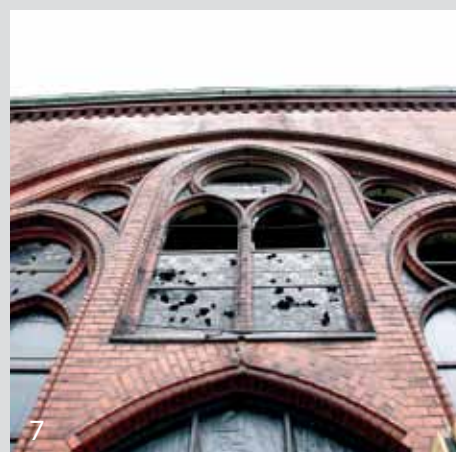
Prace przeprowadzono w latach 2014–2015. Prace budowlano-remontowe objęły między innymi osuszenie murów i wykonanie izolacji poziomu piwnic, roboty murarskie przy ścianach działowych, związanych z wprowadzeniem nowej funkcji, wymianę i wprowadzenie instalacji. Elewacje zewnętrzne zostały poddane renowacji – oczyszczono lico i spoinowanie, uzupełniono ubytki cegły klinkierowej i kamiennego cokołu. Pokrycie dachowe zostało rozebrane; nowe – analogiczne do historycznej glazurowanej zielono dachówki karpiówki – zostało wykonane z użyciem zachowanego częściowo materiału rozbiórkowego. Uporządkowano teren przylegający bezpośrednio do budynku wraz z drogą dojazdową i ogrodzeniem. Po wykonaniu prac inwentaryzacyjnych zdecydowano o odtworzeniu zdegradowanych elementów wyposażenia wnętrza – stolarek, szklenia witrażowego i ornamentalnych polichromii sklepienia i ścian sali głównej. Malowidła – gwiazdziste sklepienie z dekoracyjnie opracowanymi żebrami oraz kotary i imitacje wątku kamiennego na

ścianach i pilastrach – uzupełniono i zrekonstruowano, pozostawiając w kilku miejscach odkryte fragmenty oryginalne jako świadków historii. Zgodnie z formą historyczną odtworzono schody żeliwne w części południowej, posadzki z czarnych i białych płytek ceramicznych oraz – na podstawie zachowanych fragmentów – drewniane boazerie i belki stropowe w obecnym holu. Pierwotne kafle posadzkowe i ściennie zostały zachowane w pomieszczeniach sanitarnych skrzydła południowego. Pracom konserwatorskim poddano marmurową umywalnię, element związany z rytuałem pogrzebowym.

Wprowadzenie nowej funkcji nie zatępiło układu przestrzennego związanego z pierwotnym przeznaczeniem zabytku – strefa recepcji, sale przeznaczone na ekspozycję, sala konferencyjna i pomieszczenia zaplecza zostały wpisane w strukturę architektoniczną przy jak najmniejszym stopniu jej przekształcenia. Charakter nowo powołanej placówki jest stosownym dopełnieniem historii obiektu.

1. Szklenie witrażowe w elewacji wschodniej | Fot. Sz. Janiczek, Muzeum w Gliwicach
2. Wejście od strony ulicy | Fot. W. Turkowski, Muzeum w Gliwicach
3. Sala pożegnań | Fot. W. Turkowski, Muzeum w Gliwicach
4. Umywalnia marmurowa | Fot. Sz. Janiczek, Muzeum w Gliwicach
5. Schody żeliwne | Fot. W. Turkowski, Muzeum w Gliwicach
6. Wnętrza użytkowe | Fot. W. Turkowski, Muzeum w Gliwicach
7. Elewacja wschodnia sali pożegnań | Fot. W. Turkowski, Muzeum w Gliwicach

8

8. Widok ogólny od strony zachodniej |

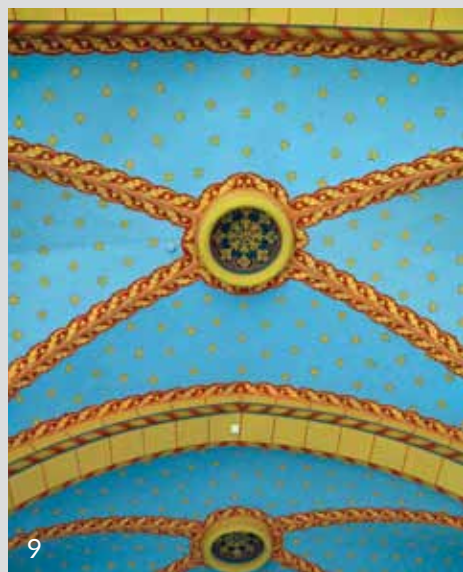
Fot. S. Rotowska-Śpiewak,
NID OT Katowice

9-11. Sala pożegnań |

Fot. S. Rotowska-Śpiewak,
NID OT Katowice

12-13. Dawna sala obmywań |

Fot. S. Rotowska-Śpiewak,
NID OT Katowice

9

10

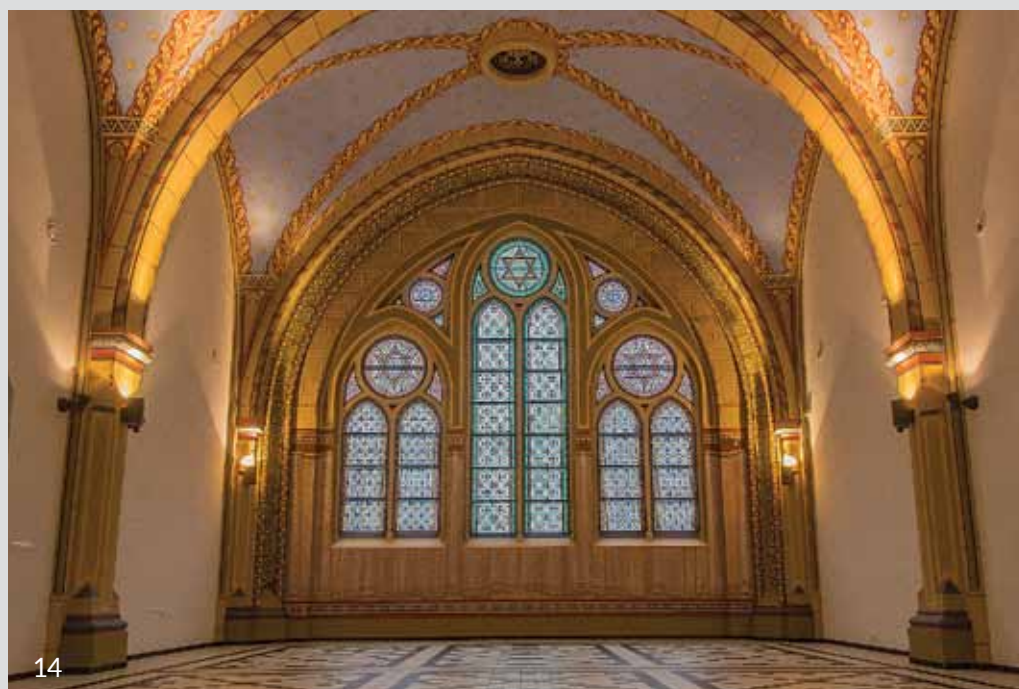
11

12

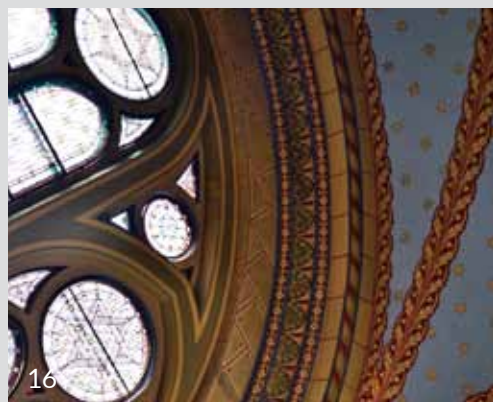
13

14

15

16

17

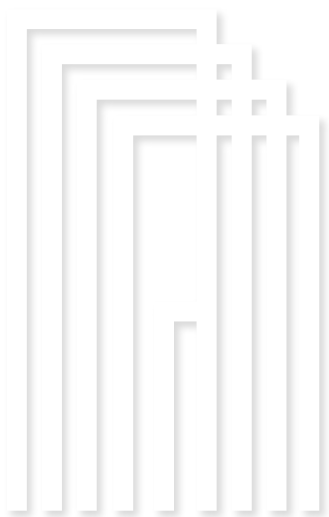

18

14. Sala pożegnań | Fot. Z. Daniec,
Urząd Miejski w Gliwicach
15. Detal dekoracji malarskiej |
Fot. M. Sosnowska, Miejski Zarząd
Usług Komunalnych w Gliwicach
16. Polichromie ścienne |
Fot. S. Rotowska-Śpiewak,
NID OT Katowice
17. Sale przeznaczone na ekspozycje |
Fot. R. Łuszczki, Muzeum
w Gliwicach
18. Odtworzone schody żeliwne |
Fot. S. Rotowska-Śpiewak,
NID OT Katowice
19. Zachowana posadzka ceramiczna |
Fot. S. Rotowska-Śpiewak,
NID OT Katowice

19

WYRÓŻNIENIE

**DAWNY KOŚCIÓŁ EWANGELICKI,
OBECNIE SKARBIEC KULTURY EUROPEJSKIEJ W BARCZEWIE**

woj. warmińsko-mazurskie, Barczewo, ul. Grunwaldzka 15
właściciel: gmina Barczewo

WYRÓŻNIENIE przyznano za adaptację do funkcji kulturalnych, pozwalającą na zachowanie i ekspozycję historycznej formy dawnej świątyni. Na szczególne podkreślenie zasługuje poszanowanie pierwotnego charakteru i klimatu wnętrza sakralnego.

Po pierwszym rozbiórze Polski Warmia znalazła się pod władaniem pruskim. W związku z tym zaczęła tu napływać z głębi Prus ludność wyznania protestanckiego. Na terenach do tej pory katolickich powstawały kościoły ewangelickie – głównie w miastach, gdzie koncentrowała się pruska administracja, wojskowość, szkolnictwo. W Barczewie kościół na potrzeby miejscowej gminy ewangelickiej wybudowano w 1871 roku. Skromnej budowli nadano cechy neogotyckie. Kościół pełnił swoją pierwotną funkcję do około roku 1960, kiedy – po wygaśnięciu wspólnoty konfesyjnej – został przejęty przez Skarb Państwa. Opuszczony budynek zdewastowano, wyposażenie rozkradziono (między innymi organy i ławki). W 1972 roku przeznaczono go na składnicę Muzeum Warmii i Mazur, na potrzeby której wprowadzono drewnianą konstrukcję podziału na dwie kondygnacje. W 2009 roku zabytek przejęła gmina miejska, która zrealizowała koncepcję adaptacji budynku na obiekt o funkcji kulturalnej – salę koncertową, miejsce wystaw, spotkań autorskich, umożliwiające organizację konferencji i wykładów.

Prace remontowe, konserwatorskie i adaptacyjne przeprowadzono w latach 2013–2014; poprzedziły je kompleksowe badania konserwatorskie, a także archeologiczne. W pracach przy elewacjach przemurowano partie o złym stanie technicznym, stosując cegłę o tym samym wymiarze, z zachowaniem wątku i profilu spoinowania. Największy zakres prac przeprowadzono we wnętrzu kościoła. Zdemonutowano wtórne podpory i strop, przywracając pierwotną dyspozycję przestrzenną; ucztylniono zarys łuku tęczowego. Usunięto wtórne przemalowania, odkrywając i ucztylniając historyczne warstwy malarskie dekoracji ściennych i sklepienia prezbiterium – imitacje barwnych okładzin i boniowania, fryz lilijkowy, wzory patronowe. Ucztylniono zarówno dwie fazy oryginalnego wystroju malarskiego (między innymi na południowej ścianie prezbiterium), jak i negatywowe ślady po niezachowanym wyposażeniu – miejsca pozbawione od początku dekoracji, w których do ścian korpusu przylegały ławki kościelne, czy zarys prospektu organowego na emporze

zachodniej. Pieczołowicie wykonano prace związane z posadzkami ceramicznymi i ceglanymi – zachowane płytki i cegły zdemontowano, oczyszczono i poddano konserwacji, następnie, po wykonaniu warstw podposadzkowych, zostały umieszczone na pierwotnym miejscu, a brakujące fragmenty zrekonstruowano według form historycznych. Elementy drewniane – otwarta więźba nad nawą, empora chórowa, schody na wieżę, stolarka drzwiowa – zostały oczyszczone, uzupełnione w miejscach ubytków przez flekowanie lub wprowadzenie elementów o analogicznych profilach. Elementy stolarki zostały scalone kolorystycznie, na schodach zrekonstruowano warstwy mazerunkowe, na więźbie i na chórze uczyniono zachowane konturowe dekoracje malarskie. Wtórna stolarka okienna została zastąpiona oknami witrażowymi, odtworzonymi na wzór historyczny. W związku z nową funkcją wprowadzono nowe instalacje, zaplecze sanitarne i udogodnienia dla osób niepełnosprawnych; zmiany te przeprowadzono z zachowaniem substancji zabytkowej lub minimalną ingerencją w nią, podporządkowując je historycznej formie budynku.

Działania adaptacyjne przeprowadzono z poszanowaniem autentyzmu i integralności wartości zabytkowych, a przywrócona estetyka wnętrza dawnego kościoła ma wartość zarówno świadectwa historii, jak i oprawy jego obecnej roli.

1. Widok od północnego wschodu | Fot. J. Piotrowska, NID OT Olsztyn
2. Pomieszczenie przy prezbiterium | Fot. Archiwum Urzędu Miejskiego w Barczewie
3. Część północno-wschodnia nawy | Fot. Archiwum Urzędu Miejskiego w Barczewie
- 4-5. Wtórny podział wnętrza | Fot. Archiwum Urzędu Miejskiego w Barczewie
6. Stan polichromii odkrytych spod wtórnych przemalowań nawy | Fot. Archiwum Urzędu Miejskiego w Barczewie

7

7. Elewacja północna | Fot. Grzegorz Kacprowicz

8. Prezbiterium | Fot. M. Wójcicka

9. Otwarta więźba dachowa | Fot. A. Płoski, NID OT Olsztyn

10. Ściana podłużna nawy | Fot. A. Płoski, NID OT Olsztyn

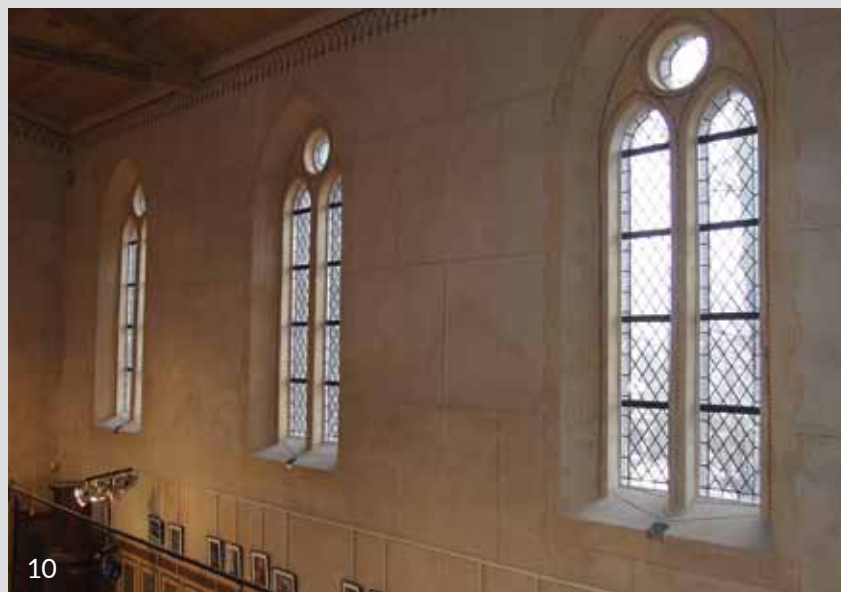
11. Detal konstrukcji empy organowej | Fot. M. Wójcicka

8

9

10

11

12

13

14

12. Kanaliki na parapetach wewnętrznych przeznaczone do odprowadzania skroplonej pary z okien | Fot. A. Płoski, NID OT Olsztyn
 13. Empora organowa | Fot. A. Płoski, NID OT Olsztyn
 14. Polichromie w nawie | Fot. A. Płoski, NID OT Olsztyn
 15. Ceglana elewacja i detal okna | Fot. A. Płoski, NID OT Olsztyn

15

Dom drewniany w Zborowskiem – laureat kategorii: architektura i budownictwo drewniane | Fot. A. Mucha, NID OT Katowice

architektura
i budownictwo
drewniane

ZABYTEK
ZADBANY
2017

LAUREAT

DREWNIANY DOM W ZBOROWSKIEM

woj. śląskie, Zborowskie, ul. Fabryczna 7
właściciel: gmina Ciasna

NAGRODĘ przyznano za uratowanie zagrożonego degradacją drewnianego zabytku budownictwa wiejskiego. Prace przeprowadzono z maksymalnym poszanowaniem substancji zabytkowej, wyeksponowano ślady historycznego procesu budowlanego, a podstawą dla rewitalizacji obiektu ważnego dla społeczności lokalnej były rzetelne badania naukowe.

W latach około 1760–1840 w Zborowskim działała manufaktura wytwarzająca fajki ceramiczne z lokalnych białych gliniek (farfurnia). Drewniany budynek mieszkalny konstrukcji zrębowej przez wiele lat łączono z siedzibą wytwórni, zarówno w tradycji lokalnej, jak i w szerzej udostępnianych materiałach informacyjnych. W latach 2014–2016 w niszczącym obiekcie zostały przeprowadzone prace remontowo-konserwatorskie, które poprzedzono wykonaniem inwentaryzacji, a także badaniami porównawczymi, archeologicznymi i dendrochronologicznymi. Te ostatnie wykazały, że materiał użyty do budowy domu pochodził w całości ze ścinki z przełomu lat 1839/1840. Budynek powstał tuż po tej dacie, a więc w czasie, gdy manufaktura była zamknięta lub w likwidacji. Wzniesiono go na starszych piwnicach murowanych, jednak brak pewnych podstaw do przypisania ich do lokalizacji farfurni. Nieduży budynek został dokładnie przebadany, co pozwoliło zweryfikować stan wiedzy i dało podstawy zrealizowanemu programowi prac. Remont i prace konserwatorskie skoncentrowano na zabezpieczeniu i uczynieniu autentyzmu substancji zabytkowej.

W czasie prac naprawiono fundamenty kamienne oraz belki podwalinowe, poddano renowacji watek ceglany sklepionych piwnic. Naprostowano odkształconą miejscami konstrukcję. Drewno zostało zdezynfekowane i zaimpregnowane, wprowadzono wzmacniające iniekcje kompozytem żywicznym, elementy mocno zdegradowane wymieniono metodami ciesielskimi na miejscu, bez rozbiórek. Uzupełniono belki stropowe i wzmocniono krokwie, wykonano pokrycie dachu z blachy, podejmując decyzję o zachowawczym odtworzeniu pokrycia blaszanego wobec braku jakichkolwiek przesłanek o wcześniej używanym materiale. Po zdjęciu zdegradowanych tynków glinianych na ścianie szczytowej położono nowe, wykonane metodami tradycyjnymi, co pozwoliło pokazać fakturę materiału i ślad pracy ręcznej. Na pozostałych ścianach w miejscach, gdzie nie zachowały się tynki, celowo

wyeksponowano fragmenty konstrukcji drewnianej z zaciosami, zacięciami i kołkowaniem, jako świadectwem obróbki technologicznej poprzedzającej nakładanie wypraw i stosowanej dla ich lepszej przyczepności. Obok pozostawiono fragmenty tynków oryginalnych. Odbiorca ma w ten sposób wgląd w ukryty zazwyczaj etap tradycyjnej praktyki budowlanej.

Pracom konserwatorskim i renowacyjnym poddano także pierwotne posadzki ceglane, kamienny bruk w sieni oraz drewniane podłogi z desek; przywrócono zdemontowaną oryginalną stolarkę drzwiową. Zachowany częściowo piec kuchenny poddano konserwacji zachowawczej, pozostawiając go w formie, która umożliwia pełną rekonstrukcję w przyszłości. Stolarkę okienną odtworzono na podstawie analogii z wyposażeniem obiektów zabytkowych o zbliżonym czasie powstania i funkcji.

Drewniany budynek mieszkalny zachowuje walor autentycznego świadka historii; jest to wynik świadomego wyboru ścieżki działania przez inwestora i odpowiada dalszym planom utworzenia tu izby skansenu.

1

2

3

4

5

1. Elewacja frontowa – widok od strony drogi | Fot. Archiwum Urzędu Gminy Ciasna
2. Wnętrze chałupy – fragment ościeży drzwi | Fot. A. Sypek
3. Fragment elewacji tylnej | Fot. A. Sypek
4. Widok od podwórza | Fot. Archiwum Urzędu Gminy Ciasna
5. Drzwi w elewacji frontowej | Fot. A. Sypek

6

7

8

9

6. Elewacja frontowa i boczna |
 Fot. A. Mucha, NID OT Katowice
 7. Stolarka okienna | Fot. A. Mucha,
 NID OT Katowice
 8. Elewacja frontowa – wyeksponowane
 zacięsy obróbki drewna poprzedzającej
 tynkowanie |
 Fot. A. Mucha, NID OT Katowice
 9. Elewacja tylna | Fot. A. Mucha,
 NID OT Katowice
 10. Wejście od podwórza | Fot. A. Mucha,
 NID OT Katowice

10

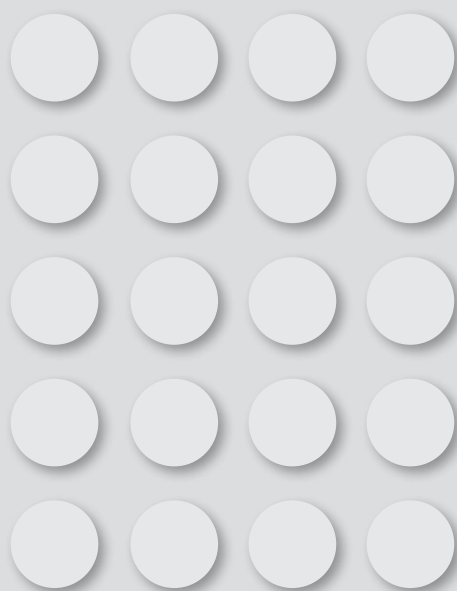

11, 13. Wnętrze chatupy – ekspozycja konstrukcji drewnianej ścian i zachowanych fragmentów oryginalnych tynków | Fot. A. Mucha, NID OT Katowice
 12. Brukowana sień | Fot. A. Mucha, NID OT Katowice
 14. Poddasze | Fot. A. Mucha, NID OT Katowice
 15. Izba z piecem | Fot. A. Mucha, NID OT Katowice

Łącznia łańcuskowa kopalni „Królwa Luiza” w Zabrze – wyróżnienie w kategorii: architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne | Fot. A. Mucha, NID OT Katowice

architektura
przemysłowa
i budownictwo
inżynieryjne

ZABYTEK
ZADBANY
2017

LAUREAT

DWORZEC KOLEJOWY WIELICZKA PARK

woj. małopolskie, Wieliczka, ul. Edwarda Dembowskiego 59
właściciel: Polskie Koleje Państwowe S.A.,
Oddział Gospodarowania Nieruchomościami w Krakowie

NAGRODĘ przyznano za rewitalizację przeprowadzoną z zachowaniem i wyeksponowaniem w maksymalnym stopniu substancji zabytkowej oraz utrzymaniem pierwotnego charakteru wnętrza dworca galicyjskiego; częścią działań rewaloryzacyjnych stało się przywrócenie formy ogrodu przydworcowego.

Dworzec został zbudowany w latach 1903–1905 na linii Kraków – Wieliczka. Projekt budynku opracowano w biurze generalnej dyrekcji kolei austriackich w Wiedniu. Dekoracyjne, historyzujące formy architektury są typowe dla niewielkich dworców galicyjskich tego czasu. Galicyjską łączność ze stolicą monarchii austrowęgierskiej dokumentują także poszczególne elementy wyposażenia wykonane w Wiedniu – odlewane, żeliwne kolumny wiaty peronowej czy zachowana, oryginalna kasa pancerna. Po roku 2000 stacja Wieliczka nie obsługiwała podróżnych. W 2011 roku rozpoczęły się przygotowania do podjęcia prac remontowo-konserwatorskich obiektu. W 2012 roku, po remoncie torowiska, nazwa stacji została zmieniona na Wieliczka Park.

Prace remontowe, konserwatorskie i rewaloryzacyjne z lat 2014–2016 objęły budynek dworcowy wraz z otoczeniem. Wykonano izolację przeciwwilgociową ścian fundamentowych, prace instalacyjne oraz windę dla osób niepełnosprawnych, naprawę więźby drewnianej i nowe pokrycie dachowe; uzupełniono zniszczone tynki zewnętrzne i detale; w trakcie prac konserwatorskich ustalono nową kolorystykę elewacji. Konstrukcja wiaty została oczyszczona, nowe powłoki malarskie wykonano na podstawie badań stratygraficznych. Zadaszenie z blachy falistej odtworzono na podstawie zdjęć archiwalnych z czasów budowy dworca. We wnętrzu budynku przywrócono pierwotny podział wnętrz, tak by między innymi wyeksponować układ odkrytych oryginalnych stiukowych dekoracji sufitów dawnych pomieszczeń. Po uprzedniej inwentaryzacji starannym pracom konserwatorskim i renowacyjnym poddano wiele oryginalnych elementów wyposażenia wnętrza – wykonane z faldowanego drewna zabudowę szatni, wiatrołapu, obudowę okienek kasowych i boazerie, piece i kuchnie kaflowe, żeliwną umywalkę, kasę pancerną, liczne elementy metalowe (zawiasy, uchwyty łańcuszkowe, kratki zabezpieczające przeszklenia). Stolarka okienna została częściowo poddana renowacji (oryginalna kolorystyka posłużyła za wzór dla pozostałych elementów drewnianych), częściowo odtworzona na wzór historycznej (odtworzono także drzwi

zewnątrzne). Ceramiczna posadzka w części pasażerskiej została zdemonstrowana w związku z pracami instalacyjnymi ogrzewania podłogowego. Po ich zakończeniu płytki ułożono na dawnym miejscu, zgodnie z inwentaryzacją. Nowe posadzki w pozostałych pomieszczeniach wykonano w nawiązaniu do układu historycznego.

W otoczeniu dworca zachowano historyczne elementy zespołu stacji – układ torowy, kozioł oporowy, ramę kontroli gabarytu ładunku (skrajnik); odtworzono nasyp zlikwidowanej piwnicy ziemnej. Na przyległym terenie zaaranżowano kwaterowy ogród przydworcowy, z zegarem kwiatowym, nawiązujący do dawnych form zieleni towarzyszących tego typu obiektom użyteczności publicznej. Obecnie dworzec ponownie służy podróżnym, a część pomieszczeń jest wykorzystywana przez Szkołę Muzyczną I stopnia w Wieliczce.

Przeprowadzone prace uczytelniły wartości zabytkowe dworca, zarówno jego struktury architektonicznej, elementów wyposażenia, jak i otoczenia, przywracając integralność zachowanego zespołu infrastruktury kolejowej charakterystycznej dla początku XX wieku.

1

2

3

4

- 1, 3. Elewacja zachodnia | Fot. E. Zielińska, Consiste S. C.
 2. Klatka schodowa | Fot. P. Krystian, Consiste S. C.
 4. Boczne wyjście na peron | Fot. J. Czuszkiewicz, Consiste S. C.
 5. Umywalka w dawnej części mieszkalnej dworca | Fot. P. Krystian, Consiste S. C.
 6. Jeden z pieców kaflowych | Fot. P. Krystian, Consiste S. C.
 7. Wiatrołap w holu głównym | Fot. J. Czuszkiewicz, Consiste S. C.
 8. Głowica kolumny wspierającej zadaszenie peronu | Fot. J. Czuszkiewicz, Consiste S. C.

5

6

7

8

9

9. Elewacja zachodnia | Fot. A. Policht, PKP S.A.

10. Drzwi wahadłowe w holu głównym | Fot. A. Policht, PKP S.A.

11. Dworzec, dawny układ torowy i ogród przydworcowy | Fot. T. Śledzikowski, NID OT Kraków

12. Klatka schodowa | Fot. A. Policht, PKP S.A.

13. Wyjście pod wiatę peronową | Fot. A. Policht, PKP S.A.

14. Detal wewnętrznej stolarki drzwiowej – wizjer | Fot. A. Policht, PKP S.A.

10

11

12

13

14

15

15. Zachowana karta znamionowa w drzwiach kasy pancernej | Fot. A. Policht, PKP S.A.

16. Okienka kasowe | Fot. A. Policht, PKP S.A.

17. Żeliwna kolumna windy peronowej |

Fot. T. Śledzikowski, NID OT Kraków

18. Piec kaflowy w holu głównym | Fot. A. Policht, PKP S.A.

19. Umywalka | Fot. T. Śledzikowski, NID OT Kraków

20. Ogród przydworcowy | Fot. T. Śledzikowski, NID OT Kraków

21. Zegar dworcowy | Fot. T. Śledzikowski, NID OT Kraków

16

17

18

19

20

21

WYRÓŻNIENIE

**DAWNA ŁAŻNIA ŁAŃCUSZKOWA KOPALNI „KRÓLOWA LUIZA”,
OBECNIE OBIEKT MUZEALNO-TURYSTYCZNY KOMPLEKSU
„SZTOLNIA KRÓLOWA LUIZA” W ZABRZU**

woj. śląskie, Zabrze, ul. Wolności 408

właściciel: Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu

WYRÓŻNIENIE przyznano za rewitalizację dawnej łaźni łańcuskowej kopalni „Królowa Luiza” przeprowadzoną z zachowaniem w maksymalnym stopniu formy obiektu i elementów jego historycznego wyposażenia.

Kopalnia królewska w Zabrzu powstała po odkryciu w 1791 roku złóż węgla koksującego. Od 1811 roku nosiła imię „Królowa Luiza”, na cześć zmarłej rok wcześniej królowej Prus. Jako zakład państwowy korzystała z dotacji rządowych, co umożliwiała wysokiego poziomu inwestycji na jej terenie. Przekształcana w miarę wyczerpywania i pozyskiwania złóż, kolejny etap rozbudowy przeszła pod koniec XIX wieku. Kopalnianą łaźnią z nowoczesnym wyposażeniem technicznym, wybudowaną w roku 1890, stanowiła świadectwo wysokiego poziomu socjalnego zakładu, uważanego za jeden z najnowocześniejszych w Europie. Kopalnię zamknięto ostatecznie w 1998 roku. Na części terenów kopalnianych utworzono skansen górniczy. Budynek łaźni po pracach remontowych, konserwatorskich i adaptacyjnych stanowi obecnie punkt wyjściowy dla tras zwiedzania zespołu „Sztolnia Królowa Luiza”, łączący funkcje obsługi ruchu turystycznego, konferencyjno-wystawiennicze i gastronomiczne.

Prace przeprowadzone w latach 2014–2015 objęły budynek wraz z wyposażeniem, a także najbliższe otoczenie. Ceglane elewacje oczyszczono z wtórnych powłok malarskich i zabrudzeń mineralnych, przemurowania konieczne ze względu na destrukcję materiału wykonano z cegieł dopasowanych kolorem i wymiarami. Wykonano nowe spoinowanie, fragmentaryczne scalenie kolorystyczne i hydrofobizację muru. Wprowadzono wielokwaterową, aluminiową ślusarkę okienną, odwzorowującą formy historyczne oraz analogiczne, przeszklone drzwi aluminiowe, które zastąpiły wtórne, zniszczone drzwi drewniane i metalowe. Wyremontowano i częściowo odtworzono drewnianą więźbę, wykonano nowe pokrycie dachu papą dwuwarstwową oraz obróbki blacharskie. Rozbudowa dobudówki wschodniej, mieszczącej obecnie wejście główne, została wykonana z perforowanego muru ceglanego, w prostych formach pozwalających odróżnić nowe elementy od oryginalnej struktury zabudowy, zachowując surowy, przemysłowy charakter całości. W związku z nową funkcją budynek został wyposażony we wszystkie konieczne instalacje, od wewnątrz docieplono część ścian. We wnętrzach zachowano w jak naj-

większym stopniu zastane elementy historycznego wyposażenia – żeliwne i stalowe słupy konstrukcyjne dźwigające w otwartej przestrzeni konstrukcję dachu, posadzki kamionkowe (część odtworzono), odeskowanie sufitu i płytki ścienne w pomieszczeniu dawnych natrysków. Pracom konserwatorskim i renowacyjnym poddano zachowane oryginalne wyposażenie szatni łańcuskowej i łaźni – kluczowy element pierwotnej infrastruktury i funkcji obiektu. Stalowa konstrukcja i łańcuszki szatni, ławki, zbiornik na wodę oraz natryski zostały oczyszczone i zabezpieczone antykorozyjnie. Odtworzono zniszczone drewniane siedziska ławek. Nowo wprowadzone elementy wnętrza (posadzki betonowe, przeszklone drzwi aluminiowe, antresola nad częścią gastronomiczną, gabloty, meble) nawiązują do industrialnych materiałów i form. Teren wokół budynku uzyskał nowe nawierzchnie, uporządkowano zielen, wprowadzono ławki i oświetlenie.

Dostosowanie zabytku do współczesnych potrzeb zostało zrealizowane równocześnie z wyeksponowaniem autentycznej substancji zabytkowej i unikalnej historycznej funkcji zaplecza socjalnego kopalni.

1

2

3

4

5

1. Elewacja północna | Fot. Archiwum MGW w Zabrzu
2. Dawne pomieszczenia socjalne | Fot. Archiwum MGW w Zabrzu
3. Numery miejsc w szatni | Fot. Archiwum MGW w Zabrzu
4. Natryski | Fot. Archiwum MGW w Zabrzu
5. Jedno z pomieszczeń użytkowych | Fot. Archiwum MGW w Zabrzu
6. Konstrukcja szatni łańcuskowej | Fot. Archiwum MGW w Zabrzu

6

7

8

9

7. Widok ogólny od południowego wschodu | Fot. Archiwum MGW w Zabrzu
 8. Numery miejsc w szatni | Fot. A. Mucha, NID OT Katowice
 9. Współczesne meble | Fot. A. Mucha, NID OT Katowice
 10. Konstrukcja szatni łańcuskowej | Fot. A. Mucha, NID OT Katowice
 11. Część recepcyjno-ekspozycyjna w dawnej szatni | Fot. Archiwum MGW w Zabrzu

10

11

12

13

14

15

16

12. Szatnia łańcuskowa |
Fot. A. Mucha, NID OT Katowice
13-14. Dawna część socjalna |
Fot. Archiwum MGW w Zabrze
15. Natryski | Fot. Archiwum MGW
w Zabrze
16. Posadzka ceramiczna |
Fot. A. Mucha, NID OT Katowice
17. Konstrukcja dachu | Fot. A. Mucha,
NID OT Katowice

17

WYRÓŻNIENIE

WIADUKT KOLEJOWY NAD ULICĄ WŁADYSŁAWA KUNICKIEGO W LUBLINIE

Lublin, ul. Władysława Kunickiego

właściciel: PKP Polskie Linie Kolejowe S.A., Zakład Linii Kolejowych w Lublinie

WYRÓŻNIENIE przyznano za wzorowe wykonanie trudnych technicznie prac, dostosowanych do specyfiki materiałowej zabytku, przy zachowaniu pierwotnej formy obiektu i harmonijnym wprowadzeniu zmian wynikających ze współczesnych standardów użytkowych.

Wiadukt kolejowy w bezpośrednim sąsiedztwie dworca powstał w latach 1925–1928 nad ówczesną ul. Bychawską (wcześniejsza koncepcja budowy wiaduktu została zarzucona w czasie I wojny światowej). Wiadukt stanowi przykład budowy z okresu dwudziestolecia międzywojennego o konstrukcji żelbetowej i kostiumie architektonicznym odwołującym się do form historyzujących, z parami częściowo kanelowanych kolumn dzielącymi pasy ruchu, boniowaniem i ślepymi arkadami murów przyczółków oraz balustradą o stylizowanych, zgeometryzowanych tralkach. Na osi, nad rzędem kolumn odnajdziemy niewielki dekoracyjny detal – uskrzydłone koło, symbol kolei.

Prace konstrukcyjno-budowlane, remontowe i konserwatorskie wykonano w latach 2012–2015. Objęły one wzmocnienie konstrukcji wiaduktu – przyczółków i płyty nośnej, a także wzmocnienie kotwieniem i iniekcjami połączenia przyczółków z ich półkolistymi ryzalitami. Jezdnię pod wiaduktem obniżono do poziomu z czasów budowy (zmodernizowano jednocześnie kanalizację deszczową, by zabezpieczyć przejazd i elementy wiaduktu przed zalewaniem). Spowodowało to także odsłonięcie i przywrócenie pierwotnej wysokości cokołów pod kolumnami. Dawne galerie chodnikowe straciły swą funkcję na rzecz nowych tuneli pieszych, wykonanych współcześnie po bokach wiaduktu. Zasadnicza forma dawnych przejść, przekształconych w galerie serwisowe, została zachowana. Tunele od strony północnej zostały zintegrowane z murami oporowymi przyczółków, po stronie południowej wloty mają formę prostokątnych ram umieszczonych we wzmacniających nasypy konstrukcjach gabionowych. Prace konserwatorskie i renowacyjne objęły formy architektoniczne i detale historycznej budowli wykonane z jednolitego materiału – z betonu. Dolne partie ścian przyczółków i kolumn zostały odsolone, uszczelniono spękania i uzupełniono ubytki materiału; oczyszczono i uzupełniono ubytki detalu architektonicznego (boniowań, głowic i kanelowania kolumn, belkowania nad kolumnami, balustrady). Większe fragmenty zniszczonego boniowania zostały odtworzone przy użyciu profilowanych

listew szablonowych, a brakujące tralki balustrady wykonano zgodnie z wzorem historycznym, z użyciem cementu portlandzkiego. Wszystkie powierzchnie betonowe pomalowano farbą o właściwościach impregnujących. Zabiegom konserwatorskim poddano także elementy metalowe (balustrady dawnych przejść pieszych oraz odbojniki), odsłonięte okładziny kamienne cokołu kolumn, a także granitowe ciosy murów przyczółków odkryte przy budowie tuneli. Zagospodarowano także plac przed wiaduktem, połączony z przejściem podziemnym do dworca.

Wykonane prace pozwoliły wydobyć i podkreślić wartości zabytkowe wiaduktu, budowli łączącej nowoczesne rozwiązanie konstrukcyjne z tradycyjnym kostiumem stylowym, przywrócić mu właściwy stan techniczny, zabezpieczyć przed czynnikami niszczącymi (zalewaniem przez wody opadowe) oraz uczynić rolę funkcjonalnej składowej obszaru przydworcowego.

1. Widok od ulicy Garbarskiej | Fot. J. Ciepliński
- 2-3. Przyciótek południowo-wschodni | Fot. J. Ciepliński
4. Detal balustrady metalowej | Fot. J. Ciepliński
5. Kolumny dzielące pasy ruchu | Fot. J. Ciepliński
6. Mur oporowy w części północnej | Fot. J. Ciepliński
7. Widok spod przyciółka południowo-zachodniego | Fot. J. Ciepliński

8

9

10

8. Widok ogólny od południowego wschodu | Fot. J. Niedźwiedź, NID OT Lublin

9-10. Wiadukt od południa, z lewej strony nowy tunel dla pieszych |

Fot. J. Niedźwiedź, NID OT Lublin

11. Płyta wiaduktu | Fot. J. Niedźwiedź, NID OT Lublin

12. Detal dekoracyjny | Fot. J. Niedźwiedź, NID OT Lublin

13. Dawne przejście dla pieszych | Fot. J. Niedźwiedź, NID OT Lublin

11

12

13

14

15

16

17

14. Nowe przejście w przyczółku północnym | Fot. J. Niedźwiedź, NID OT Lublin

15. Widok od południowego zachodu | Fot. J. Niedźwiedź, NID OT Lublin

16–17. Przejazd pod wiaduktem | Fot. J. Niedźwiedź, NID OT Lublin

18–19. Część północna wiaduktu – widok od ul. Pocztowej | Fot. J. Niedźwiedź, NID OT Lublin

20. Widok od ul. Garbarskiej – w głębi widoczne przejście podziemne do dworca | Fot. J. Niedźwiedź, NID OT Lublin

18

19

20

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

www.mkidn.gov.pl
www.nid.pl

Właściwa opieka nad zabytkami przekłada się na utrzymanie ich wartości oraz podkreślenie walorów historycznych. Zadanie to wymaga od właścicieli dużego zaangażowania, poszanowania autentyzmu oraz integralności zabytku, prowadzenia prac zgodnie ze sztuką konserwatorską i wynikami badań naukowych, dużych nakładów mozolnej pracy, a także niebagatelnych środków finansowych.

Celem od lat organizowanego konkursu „Zabytek Zadbany” jest propagowanie najlepszych wzorów konserwacji oraz utrzymania i zagospodarowania zabytków. Co roku Generalny Konserwator Zabytków nagradza i wyróżnia właścicieli oraz zarządców, którzy wzorowo wywiązują się z tego obowiązku. Są to doświadczenia i praktyki godne zaprezentowania.

Publikacja przedstawia wyniki konkursu edycji 2017, w tym przyznany po raz pierwszy laur w kategorii specjalnej: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.